

Opinnäytetyö (YAMK)

Liiketoiminnan kehittäminen

2022

Pauliina Hartikainen

”KUN TYÖ MUUTTUU TÄLLAISEKSI”

– sanataidepainotteisen lasten- ja
nuortenkirjastotyön kehittäminen

Pauliina Hartikainen

”KUN TYÖ MUUTTUU TÄLLAISEKSI”

- sanataidepainotteisen lasten- ja nuortenkirjastotyön kehittäminen

Lasten- ja nuortenkirjastotyön keskeisenä tehtävänä on edistää lukuharrastusta ja monipuolista lukutaitoa. Sanataidetoiminta on osa lukutaitotyötä ja sitä tehdään myös kirjastoissa. Huoli heikosta lukutaidosta on viime vuosien aikana lisääntynyt, joten lasten- ja nuorten kirjastopalveluja on tarpeen kehittää jatkuvasti.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on löytää monipuolisia näkökulmia lasten ja nuorten sanataidetoiminnan kehittämiseen kirjastossa. Tutkimusaineisto kerättiin eläytymismenetelmän ja kahden erilaisen kehyskertomuksen avulla. Vastauksia pyydettiin eri kirjastoissa työskenteleviltä lasten- ja nuortenkirjastotyötä tekeville kirjastoammattilaisilta. Kehyskertomuksissa vastaajat kuvittelivat ja kuvailivat joko erittäin innostuneena tai turhautuneena, miten sanataidepainotteinen lasten- ja nuortenkirjastotyö viiden vuoden kuluessa kehittyi.

Tulosten perusteella innostuneiden kertomusten kirjastoissa sanataidetoimintaa lasten- ja nuortenkirjastotyössä on kehitetty resurssit huomioiden ja henkilökunnan osaamista kehittäen. Innostus on kasvanut, kun työhön on saanut tukea ja se tuntuu merkitykselliseltä. Turhautuneiden kertomusten kirjastoissa korostuvat johtamisen ongelmat, kun tavoitteista huolimatta työhön ei osoiteta riittävästi resursseja.

Jotta kirjaston sanataidetoimintaa lasten- ja nuortenkirjastotyössä voitaisiin vahvistaa, kirjaston on hyvä määrittää oman kirjaston tavoitteet lukutaitotyössä ja tunnistaa kirjastolle tarkoituksenmukaisin tapa edistää lukutaitoa sanataiteen keinoin. Toimintaa kannattaa kehittää suunnitelmallisesti ja varmistaa riittävät resurssit. Henkilökunnan innostus, osaaminen ja kouluttautuminen sekä moniammatillinen yhteistyö lisäävät toiminnan kehittämismahdollisuuksia.

ASIASANAT:

Yleiset kirjastot, lastenkirjastot, kirjastotyö, sanataidekasvatus, sanataidetoiminta, kehittäminen, eläytymismenetelmä

MASTER'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Master's Degree Programme in Business Development

2022 | 57 pages, 1 page of appendices

Pauliina Hartikainen

“WHEN WORK BECOMES LIKE THIS”

- Development of literary art focused library work for children and youth

The key mission of the library work for children and youth is to inspire reading and promote literacy skills. One way to promote literacy is to provide literary art activities also in public libraries. In recent years, concern about weak literacy skills has grown. Due to this, library services for children and youth are constantly in need of development.

The purpose of the present Master's thesis is to find and present diverse views on developing literary art activities for children and youth as part of library work. The data were collected using the method of empathy-based stories and two different framework reports. Children's librarians in different libraries wrote fictional stories with either very enthusiastic or very frustrated views about the development of literary art focused library work for children and youth during the next five years.

Based on the results, in the libraries with enthusiastic reports resources have been taken into account and competencies and knowledge of the staff have been strengthened when developing literary art activities in library work. The main issues in the libraries with frustrated reports are management problems when insufficient resources have been allocated to reaching the goals.

When the aim is to strengthen literary art activities in library work, it is useful for the library to define its own objectives of literacy work and recognize the most reasonable way to promote literacy skills using the methods of literary art. It is worth developing activities according to the plan and ensuring sufficient resources. Staff enthusiasm, skills and training and multi-professional cooperation improve the chances of developing activities.

KEYWORDS:

Public libraries, children's libraries, library work, literary art education, literary art activities, development, method of empathy-based stories

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
1.1 Tavoitteet ja tutkimuskysymykset	7
1.2 Tutkimusmenetelmät	7
2 KIRJASTOTYÖN KEHITTÄMISEN LINJAUKSIA	10
2.1 Kehittämistyötä lain hengessä	10
2.2 Kansainvälisiä lasten- ja nuortenkirjastotyön linjauksia	12
3 LUKUTAIDOSTA SANATAITEESEEN	14
3.1 Huomio lukutaitoon	14
3.2 Monilukutaito	15
3.3 Sanataiteen määritelmiä	16
3.4 Sanataidekasvatusta, -opetusta ja -ohjausta	18
3.5 Sanataidetoiminta kirjastoissa	20
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	24
4.1 Kehyskertomukset	24
4.2 Tutkimusaineiston kerääminen	25
4.3 Aineiston analyysi	26
5 TULOKSET	29
5.1 Sanataidetyön toteuttaminen	29
5.2 Yhteistyö	36
5.3 Resurssit	39
6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	47
LÄHTEET	53

LIITTEET

Liite. Kehyskertomusten ohjeistus.

TAULUKOT

Taulukko 1. Ote pelkistämistaulukosta.....	27
Taulukko 2. Sanataidetyön toteutumiseen liittyvät tekijät lasten- ja nuortenkirjastotyön kehittämisen eri vaiheissa. Analyysin luokat.	28

1 JOHDANTO

Lukuharrastuksen ja monipuolisen lukutaidon edistäminen on pitkään ollut lasten- ja nuortenkirjastotyön keskeisenä päämääränä. Viime vuosina yleisten kirjastojen on ollut erityisen tarpeen tarkastella ja kehittää työtään. Tarve pohtia sanataidetoimintaa kirjastossa perustuu kasvaneeseen huoleen lasten ja nuorten heikentyneestä lukutaidosta sekä Opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman kansallisen lukutaitofoorumin ja kansallisen lukutaitostrategian suuntaviivoihin.

Sanataidetyötä kirjastossa tehdään yhä vaihtelevasti eikä kattavaa tutkimusta lasten- ja nuortenkirjastotyössä tehtävän sanataidetyön tavoitteista, tavoista, laajuudesta ja vaikutavuudesta Suomessa vielä ole. Aluehallintoviraston (AVI) valtakunnallisessa peruspalvelujen arvioinnissa tarkasteltiin kirjastopalveluja lasten lukutaidon ja lukemisen edistäjänä viimeksi vuonna 2017. Arvioinnin mukaan kirjastoissa oli tuolloin runsaasti tarjolla erilaisia lastenkirjastotyön toimintamuotoja. Perinteiset satutunnit, lukudiplomit sekä kirjastonkäytön ja tiedonhankintataitojen opetus olivat useimmissa kirjastoissa säännöllistä toimintaa. Sanataideopetusta tai kirjoittajakoulua oli säännöllisesti tarjolla vain harvoissa kirjastoissa, mutta esim. kirjavinkkaus oli säännöllistä toimintaa yli 60 %:ssa kirjastoja. Erilaiset hankkeet toivat kirjastoihin uusia toimintamuotoja ainakin satunnaisesti. (Aluehallintovirasto 2018a.)

Sanataiteen menetelmien hyödyntäminen lasten- ja nuortenkirjastotyössä on varmasti monipuolistunut tuon vuoden 2017 AVI:n arvioinnista vuoteen 2022, mutta erot kirjastojen välillä ovat hyvinkin voineet jyrkentyä. Opinnäytetyön taustalla ovatkin omat monet pohdintani sanataiteen roolista kirjastotyössä: Mitä kirjaston sanataidetyöllä tavoitellaan? Voisiko sanataide läpäistä kaiken kirjastossa tehtävän kirjastolakiin perustuvan tavoitteellisen toiminnan? Onko myös kirjastossa tarpeen rohkaista ja kiinnittää huomiota lapsen ja nuoren omaan ilmaisuun, jotta taidot riittävät myöhemminkin osallistumiseen yhteiskunnassa? Millaista erityisosaamista ja muuta resurssointia sanataidetoiminta kirjastotyössä vaatii? Millainen rooli kirjaston sanataidetoiminnalla on sanataiteen ja lukutaitotyön kentällä ja osana oman kunnan toimintaa?

1.1 Tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tässä opinnäytetyössä kartoitetaan lasten- ja nuortenkirjastotyötä tekevien ajatuksia sanataiteen vahvistamisesta, kehittämisen haasteista ja lähitulevaisuuden mahdollisuuksista lasten- ja nuortenkirjastotyössä.

Tavoitteena on löytää monipuolisia näkökulmia ja ratkaisuehdotuksia sanataidepainotteen lasten- ja nuortenkirjastotyön kehittämissuunnan tarkastelemiseen. Niitä etsitään seuraavien tutkimuskysymysten avulla:

- Millaisiin sanataidetyön toteutumiseen liittyviin tekijöihin lasten- ja nuortenkirjastotyöntekijät kiinnittävät huomiota kehittämistyön vaiheissa?
- Miten lasten- ja nuortenkirjastotyön sanataidepainotteisuutta on mahdollista vahvistaa?
- Millainen yleisen kirjaston rooli voisi olla sanataiteen vahvistamisessa ja sitä kautta monipuolisen lukutaidon tukemisessa?

1.2 Tutkimusmenetelmät

Tämä opinnäytetyö on laadullisen tutkimuksen kehittämistyö, jossa kohteena on toiminta tai palvelu eli sanataidetyö lasten- ja nuortenkirjastotyössä. Kun kirjastossa halutaan kehittää uutta toimintaa tai ajattelutapaa, hyvä ja jopa todennäköinen lähestymistapa on kartoittaa asiakkaiden ja sidosryhmien toiveita ja tarpeita. Tässä työssä on kuitenkin lähestytty aihetta tutkimalla käytännön lasten- ja nuortenkirjastotyötä tekevien sanataide-toimintaan liittyviä ajatuksia ja asenteita, kehittämishalukkuuden näkökulmia ja tulevaisuuden haasteita. Niitä kartoitetaan eläytymismenetelmän avulla tapaustutkimuksen lähtökohdasta.

Teoriaosuudessa taustoitetaan kirjastotyön kehittämiseen liittyviä näkökohtia, mm. kirjastoalan lainsäädäntöä ja kirjastoalan linjauksia, joihin perustuen Suomen yleisten kirjastojen toimintaa, myös lasten- ja nuortenkirjastotyötä, arvioidaan ja kehitetään. Työssä käydään lyhyesti läpi lukutaitotyön perusteita ja kehittämistavoitteita sekä pyritään verkko- ja kirjallisuuslähteiden avulla selvittämään sanataiteen olemusta ja sanataidetoiminnan tilaa Suomessa ja kirjastoissa.

Kehittämistyö

Yleensä kehittäminen nähdään konkreettisena toimintana, jolla pyritään saavuttamaan aiemmin määritelty tavoite. Tavoitteellisuus ja muutos ovat keskeisiä asioita kehittämisessä. Kehittämistoimintaa voi kuvata peruskysymysten ”kuka, mitä, miten ja miksi” avulla. Kehittämistä perustellaan eri tavoin ulkoisilla tai sisäisillä tekijöillä esim. muuttuneella toimintaympäristöllä. (Toikko & Rantanen 2009, 13–18.)

Kehittämistoimintaa voidaan hahmottaa myös tutkimuksen näkökulmasta, jolloin se pyritään suhteuttamaan soveltavaan tutkimukseen ja perustutkimukseen. Perustutkimuksella ei ole suoria käytännöllisiä tavoitteita, vaan tavoitteena on edistää tietämystä. Soveltavassa tutkimuksessa hyödynnetään perustutkimuksen teoreettista tietoa samalla kun etsitään tietoa käytännöllistä tavoitetta tai päämäärää varten. Tutkimuksellisessa kehittämis toiminnassa kysymykset nousevat käytännöstä, kun tavoitellaan muutosta ja samalla halutaan tuottaa perusteltua tietoa. (Mts. 19–23.)

Tapaustutkimus eläytymismenetelmän avulla

Tapaustutkimuksessa (case-tutkimus) ei konkreettisesti kehitetä tutkimuskohdetta eikä toteuteta muutosta käytännössä (Ojasalo & Moilanen & Ritalahti 2014, 37). Kyse on kehittämistyön lähestymistavasta, jonka tavoitteena on tuottaa sekä syvällistä tietoa että kehittämis ehdotuksia ja -ideoita tutkimuksen kohteesta. Tutkimuksen kohde eli tapaus voi olla esim. yritys, tuote, palvelu, toiminta tai prosessi. Tapaustutkimuksella kartoitetaan usein vastauksia kysymyksiin ”miten tai miksi”. Tutkimuksella ei tavoitella tilastollista yleistämistä, vaan pyritään ymmärtämään suppeankin tutkittavan ilmiön monimuotoisuutta. (Mts. 52–53.)

Tapaustutkimukselle on tyypillistä monenlaisten tutkimusmenetelmien käyttö kokonaisvaltaisen kuvan saamiseksi tutkittavasta tapauksesta. Tiedonkeruumenetelminä käytetään usein haastatteluja, mutta menetelmiksi sopivat myös esim. kirjallisen aineiston analysointi, havainnointi, aivoriihi, benchmarking ja monet ennakkoinnin menetelmät. (Mts. 55.)

Tämän opinnäytetyön tiedonkeruu tapahtuu eläytymismenetelmän avulla. Eläytymismenetelmä on narratiivisiin tutkimusmenetelmiin kuuluva luova ja osallistava tiedonhankintamenetelmä, jossa kuvittelu on tärkeä lähtökohta. Kuvittelun avulla voidaan heittäytyä

ajatuskokeiluihin ja tarkastella mahdollisia maailmoja. Eläytymismenetelmässä kirjoittaja eläytyy kehyskertomuksen kuviteltuun tilanteeseen ja pohtii tilanteen haasteita ja onnistumisia. Tarinoiden avulla voidaan käsitellä muutosprosessia ja ymmärtää myös yhteisön kokemuksia, sillä muutosta eletään usein ihmisten mielissä ja keskusteluissa jo ennen muutosta. (Mönkkönen 2021, 104–108.) Eläytymismenetelmän avulla voidaan hyvinkin selvittää ihmisten ajattelun logiikkaa jostakin ilmiöstä ja löytää sitä kautta uusia näkökulmia ja hypoteeseja. Vaikka osa vastauksista olisi stereotyyppisiä, niin juuri stereotyyppisten käsitysten perusteella ihmiset todellisuudessaakin tekevät valintoja elämässään. (Eskola & Virtanen & Wallin 2018, 74–75.)

2 KIRJASTOTYÖN KEHITTÄMISEN LINJAUKSIA

Lasten- ja nuortenkirjastotyötä on perinteisesti tarkasteltu erityisesti kirjaston ja koulun yhteistyön sekä kirjaston kouluille tarjoamien palvelujen kannalta. Peruskoulu on kirjaston tärkein yhteistyökumppani myös Aluehallintoviraston (2018b) vuotta 2017 koskevan valtakunnallisen peruspalvelujen arvioinnin tulosten mukaan. Arvioinnissa tarkasteltiin kirjastopalveluja lasten lukutaidon ja lukemisen edistäjänä. Arvioinnin tulosten mukaan kirjastopalveluja suunniteltiin harvoin yhteistyösopimusten, lasten palvelujen strategian tai hyvinvointisuunnitelmien pohjalta. Arvioinnin mukaan lastenkirjastopalveluihin käytetyissä resursseissa ja osaamisessa oli suurta vaihtelua alueittain ja kunnittain.

2.1 Kehittämistyötä lain hengessä

Suomen yleisissä kirjastoissa toiminnan ja palvelujen kehittämisen taustalla ovat kirjastoja koskeva lainsäädäntö ja kirjastopoliittiset linjaukset, joiden valmistelu kuuluvat Opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) vastuualueeseen (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2022a). Yleisistä kirjastoista annetun lain (Laki yleisistä kirjastoista 29.12.2016/1492) tavoitteena on edistää

- 1) väestön yhdenvertaisia mahdollisuuksia sivistykseen ja kulttuuriin;
- 2) tiedon saatavuutta ja käyttöä;
- 3) lukemiskulttuuria ja monipuolista lukutaitoa;
- 4) mahdollisuuksia elinikäiseen oppimiseen ja osaamisen kehittämiseen;
- 5) aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta.

Lain mukaan yleisen kirjaston tehtävänä on

- 1) tarjota pääsy aineistoihin, tietoon ja kulttuurisisältöihin;
- 2) ylläpitää monipuolista ja uudistuvaa kokoelmaa;
- 3) edistää lukemista ja kirjallisuutta;
- 4) tarjota tietopalvelua, ohjausta ja tukea tiedon hankintaan ja käyttöön sekä monipuoliseen lukutaitoon;
- 5) tarjota tiloja oppimiseen, harrastamiseen, työskentelyyn ja kansalaistoimintaan;
- 6) edistää yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua.

Laki antaa myös vahvat perusteet yhteistyöhön viranomaisten, kirjastoalan toimijoiden, päiväkotien, koulujen ja oppilaitosten sekä muiden yhteisöjen kanssa.

Opetus- ja kulttuuriministeriön (2017, 28, 42) laatiman kulttuuripolitiikan strategian mukaan yleisiä kirjastoja kehitetään kirjastolain tavoitteiden mukaisesti mm. siten, että kirjastojen maksuttomuus ja lähipalveluluonne säilyvät avoimena, oppimisen, harrastamisen ja kansalaistoiminnan tarpeita tukevin tiloina. Strategiassa todetaan, että monipuolisilla toimintamuodoillaan kirjastot edistävät osallisuutta ja ovat tukemassa varhaiskasvatuksen, koulun toiminnan, paikallisten yhteisöjen ja asuinalueiden kehittämisen tavoitteita.

Opetus- ja kulttuuriministeriön toimialaan kuuluvia kirjastoon liittyviä tehtäviä hoitaa aluehallintovirasto (AVI), joka järjestää täydennyskoulutusta, arvioi peruspalveluja ja myöntää valtionavustuksia (Aluehallintovirasto 2022a). Yleiset kirjastot voivat hakea aluehallintovirastolta valtionavustusta paikalliseen tai alueelliseen kokeilu- ja kehittämistoimintaan. Valtionavustusten tavoitteisiin ja myöntökriteereihin liittyvät painotukset kuvataan avustuskohtaisissa hakuilmoituksissa (Aluehallintovirasto 2022b).

Vuoden 2017 valtakunnallisen peruspalvelujen arvioinnin toimenpide-ehdotuksessa tuotiin esille yleisten kirjastojen alueellista kehittämistehtävää hoitavien kirjastojen toiminta mm. lastenkirjastotyön ammatillisen osaamisen kehittäjänä ja lukuharrastusta edistävien kokeilu- ja kehittämishankkeiden toteuttajana (Aluehallintovirasto 2018b). Vuoden 2018 alusta astui voimaan uusi OKM:n asetus yleisistä kirjastoista, jossa säädetään valtakunnallista ja alueellista kehittämistehtävää hoitavista kirjastoista. (Opetus- ja kulttuuriministeriön asetus yleisistä kirjastoista 660/2017.) Alueellisen kehittämistehtävän tarkoituksena on vahvistaa yleisten kirjastojen toimintaa alueellaan tukemalla yleisten kirjastojen kehittymistä, henkilöstön osaamista ja kirjastojen yhteistoimintaa (Laki yleisistä kirjastoista 29.12.2016/1492).

Opetus- ja kulttuuriministeriö on antanut Seinäjoen kaupunginkirjastolle lasten ja nuorten lukemista ja lukutaitoa edistävien kirjastopalvelujen valtakunnallinen erityistehtävän 1.1.2020 alkaen. Tavoitteena on vahvistaa kaikkien yleisten kirjastojen toimintaedellytyksiä kehittämällä mm. lasten ja nuorten monipuolista lukutaitoa edistäviä kirjastopalveluja ja osaamista kirjastoissa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019.)

Suomen yleisten kirjastojen verkoston yhteistyötä koordinoi ja kehittää Yleisten kirjastojen neuvosto (YKN), joka on kirjastojen kehittämistyön pohjaksi koonnut yhteisiä linjauksia asiakirjaan *Yleisten kirjastojen suunta 2016–2020*. Tavoitteena on tukea kirjastojen asiantuntemusta ja keskinäistä verkostoitumista sekä parantaa kansalaisten yhdenvertaisuutta kirjastopalvelujen käyttäjinä. Vastuu kirjastotoiminnan järjestämisestä on

kuitenkin lain mukaan kunnilla. Lasten- ja nuortenkirjastotyötä ei tässä asiakirjassa nosteta erikseen esille, vaan linjaukset perustuvat arvoihin tasavertaisuus, vastuullisuus, yhteisöllisyys, rohkeus ja sananvapaus, sekä näiden arvojen toteuttamiseen liittyviin tavoitteisiin ja toimintaan. (Yleisten kirjaston neuvosto 2016, 2, 9.) Asiakirjan rinnalle on laadittu ajankohtaisia teemoja käsittelevä päivitysluonteinen suunta-asiakirja vuosille 2021–2025 (Kirjastot.fi 2022a), jonka painopisteinä ovat mm. kirjastotyön muutoksen vaatimukset, aktiivisen kansalaisuuden tukeminen ja yhdenvertainen palvelu sijainnista ja kulttuurista riippumatta. Kasvaneen lukutaituhuolen vuoksi kirjastojen strategiaan ja toimintasuunnitelmaan nousevat monilukutaito, mediakasvatus ja tiedonhakutaidot osana henkilöstön osaamisen kehittämistä ja asiakaspalvelua. (Yleisten kirjastojen neuvosto 2021.)

Kirjastohenkilöstön osaamiseen ja johtamiseen kiinnitetään huomiota yleisistä kirjastoista annetussa laissa (Laki yleisistä kirjastoista 29.12.2016/1492), jonka mukaan yleisissä kirjastoissa on oltava riittävä määrä kirjasto- ja informaatioalan koulutusta saanutta ja muuta henkilöstöä. Asiantuntijatehtävässä olevalta edellytetään soveltuvaa korkeakoulututkintoa ja koko kirjastolaitosta johtavalta henkilöltä soveltuvan ylemmän korkeakoulututkinnon lisäksi johtamistaitoa ja hyvää perehtyneisyyttä kirjastojen toimintaan.

2.2 Kansainvälisiä lasten- ja nuortenkirjastotyön linjauksia

Kirjastoseurojen kansainvälinen liitto IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) on vuonna 2018 uudistanut lastenkirjastotyön ohjeistuksensa. Ohjeistuksessa lastenkirjastotyötä pidetään tärkeänä demokraattisen yhteiskunnan kehityksessä sen tarjotessa palvelujaan lapsille ja heidän perheilleen. IFLA:n mukaan tavoitteina on mm. edistää kielen, lukutaidon ja lukemisen kehittymistä, tarjota vapaa-ajan luovaa toimintaa ja lukemiseen ja lukutaitoon liittyvää ohjelmaa sekä tukea lasten itseluottamusta ja osaamista yksilöinä ja kansalaisina. (IFLA 2018, 5.) Monisivuisessa ohjeistuksessa käydään monipuolisesti läpi kirjastotyön eri osa-alueita: henkilöstön osaaminen ja koulutus, työn arvot ja eettisyys, rahoitus, verkostoituminen, kokoelmanhoito, teknologia, toiminta ja ohjelmat, tilojen suunnittelu, kalusteet, opasteet, palvelujen saavutettavuus, käyttäjien kuunteleminen, markkinointi ja toiminnan arviointi.

Kirjastojen kehittämisen kansainvälisiä linjauksia antaa myös Yhdistyneiden kansakuntien Kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö UNESCO Yleisten kirjastojen julistuksessaan. Lastenkirjastotyön kehittämisen näkökulmasta kirjaston ydintehtävien luettelosta erottuu

lasten lukutottumusten luominen ja vahvistaminen, lasten ja nuorten mielikuvituksen ja luovuuden edistäminen sekä erilaisten kirjallisten harrastusten ja hankkeiden tukeminen. (UNESCO 2001, 5.) IFLA ja UNESCO ovat päivittämässä yleisten kirjastojen julistusta eri puolilta maailmaa kerätyn aineiston perusteella. (IFLA 2021).

IFLA:n jäsenenä on kirjastoyhdistyksiä, oppilaitoksia sekä kansallisia ja paikallisia kirjastoja n. 150 valtiosta (IFLA 2022) ja tavoitteita lasten- ja nuortenkirjastotyön kehittämiseksi on tehty kaikkialla maailmassa. Esim. yhdysvaltalainen kirjastoseuran lastenkirjastotyöntekijöiden jaoston ”The Association for Library Service to Children” (ALSC) tavoitteena on vahvistaa ja kehittää lastenkirjastotyön osaamista laajassa jäsenkunnassaan. Yhdistyksen visiossa jäsenet sitouttavat omia yhteisöjään rakentamaan lasten hyvää tulevaisuutta kirjastojen kautta. ALSC puolustaa vahvasti lasten kirjastotyön arvoa ja tarvittavia resursseja vision toteuttamiseen. (Association for Library Service to Children 2020.) Yhdistyksen yhtenä toimintamuotona on mm. vahvistaa julkisten kirjastopalvelujen avulla vanhempien tietoutta varhaisen lukutaidon merkityksestä: ”Every child ready to read” -julkaisun esittelemät lukutaitoa tukevat kirjastojen työpajamallit hyödyntävät lukemisen ja kirjoittamisen lisäksi laulua, puhumista ja pelaamista. (American Library Association 2022).

Myös muissa Pohjoismaissa kiinnitetään huomiota kirjaston toimintaan lukemisen innostajana, esim. Ruotsissa ehdotuksessa kansalliseksi kirjastostrategiaksi halutaan vahvistaa lastenkirjastojen toimintaa lasten vapaa-ajan lukemisen tukemisessa. Strategiaehdotus nostaa esille myös koulukirjastojen ja muiden oppilaitoskirjastojen tärkeyden: jokaisella peruskoululaisella ja lukiolaisella pitäisi olla yhtäläinen pääsy hyvin toimivaan koulukirjastoon. (Fichtelius & Persson & Enarson 2019, 15–16.)

3 LUKUTAIIDOSTA SANATAITEESEEN

3.1 Huomio lukutaitoon

Huoli suomalaisten lasten ja nuorten lukutaidosta on kasvanut, vaikka suomalaislapset ja -nuoret ovat yhä menestyneet hyvin lukutaitoa tutkivissa kansainvälisissä tutkimuksissa. Kansainvälisessä lasten lukutaitotutkimuksessa (PIRLS) arvioidaan 4. luokan oppilaiden luetun ymmärtämistä. Vuoden 2017 tulosten mukaan 4-luokkalaiset suomalaislapset olivat parhaiden lukijoiden joukossa. Hyvästä tuloksesta huolimatta vain 39 % suomalaisoppilaista oli hyvin sitoutunut lukemisen opetukseen. (Jyväskylän yliopisto 2017.) PIRLS-lukutaitotutkimus toteutetaan viiden vuoden välein, Suomi on mukana myös vuoden 2021 tutkimuksessa (Jyväskylän yliopisto 2018). Vuoden 2018 Pisa-tutkimuksessa 15-vuotiaat suomalaisnuoret olivat lukutaidossa edelleen parhaiden joukossa. Tulosten perusteella on kuitenkin nähtävissä, että aiempaan, vuoden 2015 arviointiin verrattuna heikkojen lukijoiden määrä on lisääntynyt 2,5 prosenttiyksikköä ja vuoteen 2009 verrattuna yli viisi prosenttiyksikköä. Syrjäytymisen vaara kasvaa, sillä heikko lukutaito hankaloittaa opiskelua ja yhteiskunnassa toimimista. (Leino ym. 2019, 20–23.)

Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti syksyllä 2017 kansallisen lukutaitofoorumin pohtimaan keinoja lasten lukutaidon parantamiseksi. Työn tuloksena syntyi hallitusohjelmaan kirjattu Lukuliike ja sen neljä suuntaviivaa:

- lasten ja nuorten lukemaan innostaminen
- kasvuyhteisöjen aktivoiminen lukutaidon tueksi
- ammattilaisten osaamisen ja yhteistyön vahvistaminen
- lukemista edistävien rakenteiden luominen.

Näissä suuntaviivoissa nostetaan lukemisen innostamisen keinoina esille mm. omien tarinoiden ja tekstien tuottaminen ja jakaminen, sanataiteen vahvistaminen sekä erilaisten toiminnallisten esim. draaman ja sanataiteen menetelmien ja käytäntöjen kehittäminen. Lukuinnon edistämiseen kannustetaan kaikkia lasten ja nuorten kanssa toimivia yhteistyöhön yli hallinto- ja toimialarajojen. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018.)

Vuonna 2021 Opetushallitus asetti työryhmän laatimaan Kansallisen lukutaitostrategian vuoteen 2030. Lukutaitostrategiassa Lukuliikkeen suuntaviivat on päivitetty laajentamalla lukutaitotyön näkökulmaa lapsista ja nuorista kaikenikäisiin. Strategian avulla on

myös tarkoitus edistää lukutaitoa tukevia paikallisia rakenteita, mm. kirjastopalveluiden saatavuutta. (Opetushallitus 2021a.) Kansallisen lukutaitostrategiassa lukutaidon kehittämisen suuntaviivat ovat

1. Luodaan ja vahvistetaan lukutaitotyön rakenteita.
2. Vahvistetaan monilukutaito-osaamista.
3. Innostetaan lukemaan ja monipuolistetaan lukutaitoa. (Opetushallitus 2021b, 6.)

Kunkin suuntaviivan yhteydessä on strategiaan laadittu lukuisia toimenpiteitä, joiden avulla asetetut lukutaitotyön tavoitteet on tarkoitus saavuttaa.

Kansallisessa lukutaitostrategiassa puhutaan lukutaitotyöstä ja lukutaitotyön ammattilaisista ja todetaan, että lukutaidon perusta syntyy varhaiskasvatuksessa, eri kouluasteilla ja kirjastoissa. Lukutaitotyön kokonaisuuden muodostavat laaja toimijoiden verkosto ja yhteistyö sekä lukutaitotyön resurssointi ja tutkimus. Tätä kokonaisuutta on strategian mukaan tärkeää johtaa ja koordinoida sekä kansallisesti että paikallisesti. (Opetushallitus 2021b, 21.)

3.2 Monilukutaito

Hallitusohjelmaan kirjattu Lukuliike painottaa monipuolisen lukutaidon merkitystä kaiken oppimisen, itsensä kehittämisen ja aktiivisen osallistumisen perustana. Käsitys lukutaidosta on monipuolistunut monilukutaitoisuudeksi, johon kuuluu luetun tulkinnan ja arvioinnin sekä luettuun eläytymisen lisäksi myös taitoa tunnistaa tunteita, tuottaa erilaisia tekstejä ja välittää tietoa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018.) Kansallinen lukutaitostrategia kuvaa monilukutaitoa kyvyksi ”lukea, ymmärtää ja tulkita sekä kirjoittaa ja tuottaa monimuotoisia tekstejä erilaisissa ympäristöissä ja erilaisin välinein”. Vahva monilukutaito nähdään monimuotoisen kielellisen ja kulttuurisen ympäristön lisäksi merkittävänä tekijänä hyvinvoinnin ja yhteisöllisyyden rakentajana. (Opetushallitus 2021b, 18, 20.)

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2016, 22) mukaan ”monilukutaito merkitsee taitoa hankkia, yhdistää, muokata, tuottaa, esittää ja arvioida tietoa eri muodoissa, eri ympäristöissä ja tilanteissa sekä erilaisten välineiden avulla” ja sitä kehitetään kaikissa oppiaineissa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, 42) kiinnitetään huomiota monilukutaidon tukemiseen mm. tutustumalla monipuolisesti lastenkirjallisuuteen ja kannustamalla lapsia keksimään omia tarinoita, joita myös dokumentoidaan.

Kansainvälisessä PISA-tutkimusohjelmassa (Programme for International Students Assessment) lukutaito on määritelty seuraavasti:

Lukutaito on tekstien ymmärtämistä, käyttöä, arviointia, reflektointia sekä niiden lukemiseen sitoutumista lukijan omien tavoitteiden saavuttamiseksi, tietojen ja valmiuksien kehittämiseksi sekä yhteiskuntaelämään osallistumiseksi. (Leino ym. 2019, 12.)

3.3 Sanataiteen määritelmiä

Sanataidetta on! -teoksessa Ekström, Puikkonen ja Suoniemi (2018, 5) määrittävät sanataiteen tavoitteeksi kasvattaa sanoista, tarinoista, kielestä ja kirjallisuudesta nauttivia lapsia, nuoria ja aikuisia. Keski-Suomen sanataideyhdistys Rapinan (2022) mukaan sanataiteen tarkoituksena on rohkaista mielikuvituksen lentoon, luovuuteen ja omaan itseilmaisun tapaan. Pia Krutsin (2020) muistuttaa, että sanataiteessa on kyse kirjallisuusalan taidekasvatuksesta, jonka tehtävänä on yhdistää ihminen ja tekstit, jotta jokainen voisi löytää parhaan tavan ilmaista itseään sanallisesti. Sanataideyhdistys Yöstäjä ry:n (2022) mukaan sanataidekasvatuksen tärkein tavoite on rohkaista oppilaita käyttämään mielikuvitustaan sekä kokeilemaan kielellisen ilmaisun eri lajeja.

Sanataidetta on kuvattu monin, toisiaan täydentävin tavoin:

Sanataide on luovaa kielen käyttämistä, joka syventää oppilaiden kielellisiä ilmaisun ja ajattelun taitoja. Sanataide luo pohjaa monille muille kielen varaan rakentuville taiteille. (Opetushallitus 2022a.)

Sanataide on iloa sanoista; leikkimistä, yhdessä sadun ihmeen äärellä hengittelyä, kynän kuljettamista ja suun avaamista, kasvamista lukevaksi kirjoittavaksi ihmiseksi, sellaiseksi jolle sanat ovat omia (Ekström & Puikkonen & Suoniemi 2018, 5).

Sanataide on löytöretkiä kirjojen, luovan kirjoittamisen ja sanallisten kokeilujen maailmaan: kerätään aineksia kertomuksiin ja runoihin, tutustutaan kirjallisuuteen ja kirjailijoihin sekä kokeillaan erilaisia tekstin tekemisen tyylejä ja tapoja. Tärkeintä on ilo, luovuus ja mielikuvitus; oikeita ja väärä vastauksia ei ole. Sanataidetta tehdään tiiviissä vuorovaikutuksessa muiden taiteenalojen kanssa, Sanoihin voidaan yhdistää kuvaa, musiikkia, teatteria, tanssia, käsityötä, sirkusta, arkkitehtuuria, ja oikeastaan ihan mitä tahansa. Sanataiteella voi vaikuttaa ja se on kaikkien omaisuutta. (Krutsin 2005, 30.)

Sanataide on kaikkea, mikä liittyy sanoihin, kieleen ja kertomiseen. Sanataiteessa tutkitaan ja havainnoidaan maailmaa, leikitellään tarinoilla ja ajatuksilla sekä keksitään ja hyödynnetään erilaisia ilmaisukeinoja. Sanataide voi olla mitä vain kummitusjutuista Facebook-päivitykseen ja postikortista rakkausrunoon. Se voi olla kirjoittamista, lukemista, kuuntelemista tai kertomista. Se voi olla äänetöntä tai äänekkästä. Sanataiteessa voidaan

hyödyntää eri taiteenlajeja, se voi olla vaikka piirrettyä, laulettua tai kehoallista ilmaisua. (Keski-Suomen sanataideyhdistys Rapina 2022.)

Sanataiteessa keskeistä on omien ajatusten ja tunteiden sanallistaminen ja jakaminen - - sanataidetta voi pitää eräänlaisena minuuden haltuunottamisen menetelmänä, jossa harjoitellaan elämän sekä itsen sanallistamista ja tarinallistamista erilaisin luovan kirjoittamisen keinoin. (Hurmerinta 2018, 56.)

Sanataiteeseen sisältyvät sekä suullinen tarinankerronta, sanaleikit, lukeminen että kirjoittaminen – eli oikeastaan kaikki, mitä sanojen kanssa voi yhdessä toisten kanssa tehdä. (Puikkonen 2021, 28.)

Sanataide on luku- ja kirjoitusmotivaation moottori (Krutsin 2020).

Käsitteillä sanataide, kirjoittaminen, luova kirjoittaminen ja kirjallisuusterapia on eroavaisuuksia. Kirjallisuusterapia on helpoin erottaa näistä muista käsitteistä. Vaikka sanataidetunnilla kirjoitettaisiinkin terapeutteja tekstejä, sanataideohjaaja Päivi Haanpää (2015, 63) muistuttaa, että sanataideohjaaja ei ole terapeutti, jos ei ole saanut siihen koulutusta. Hurmerinnan (2018, 58) mukaan kirjallisuusterapiassa sanoja käytetään tietoisesti mielen sisällön ja rakenteiden jäsentämiseen. Metodeiltaan sanataide ja luova kirjoittaminen ovat Hurmerinnan mukaan keskenään hyvin samanlaisia, mutta luova kirjoittaminen voi olla esteettisesti tavoitteellisempaa kuin sanataide. Sanataiteellisessa toiminnassa luovia metodeja käytetään mielikuvituksen, kielen- sekä kirjallisuudentuntemuksen ja itseilmaisun kehittämisen välineinä. (Mts. 56, 58.) Haanpään (2015, 14) havainnon mukaan sanataide-termi liitetään usein lasten ja nuorten kirjoittajakoulutukseen, luova kirjoittaminen aikuisiin. Emma Puikkosen (2021, 28) mukaan käsitteeksi valikoitunut sanataide on sanana avoin, sillä sen sisältöä on voitu laajentaa tutkimisen ja kehittämisen myötä esim. yhteisölliseen taiteeseen, kirjallisuuslähtöisyyteen ja pedagogiseen näkökulmaan.

Tammikuussa 2022 Helsingin Sanomien mielipideosastolla käytiin huolestunutta keskustelua lasten ja nuorten lukemisesta. Sanataiteen ammattilaiset Åhlgren, Krutsin ja Vähämaa (2022) nostivat omassa kannanotossaan esille sanataidepedagogiikan, joka tuo lukemisen oheen tekstien aktiivisen tuottamisen:

Sanataideopetuksessa yhdistyvät luovalla tavalla tekijyys ja kokijyys, lukeminen ja omien tekstien tuottaminen. Emme tarkoita teksteillä vain kaunokirjallisuutta, vaan kaikenlaisia tekstejä, jotka meitä alati ympäröivät. Nykyään muodikas termi, laaja-alainen tekstikäsitys, on ollut aina sanataidepedagogiikan ytimessä. Niin myös monilukutaito.

3.4 Sanataidekasvatusta, -opetusta ja -ohjausta

Tavoitteellista lasten ja nuorten sanataidetyötä tehdään taiteen perusopetuksessa, jota kunnat voivat omalla päätöksellään järjestää. Tällöin koulutuksen opetussuunnitelmat tavoitteineen ja sisältöineen perustuvat Opetushallituksen päättämiin opetussuunnitelman perusteisiin ja opetus etenee tavoitteellisesti tasolta toiselle. Koulutuksen järjestäjät päättävät oppilailta perittävästä maksusta, mutta taloudellinen voitto ei ole opetuksen tavoitteena. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2022b.) Sanataiteen perusopetuksen tavoitteena on rikastuttaa kielellistä ilmaisua ja mielikuvitusta, pohjana on näkemys kielestä ja kirjallisuudesta taiteen ja koko yhteiskunnan pohjana. Suomen ainoa sanataiteen perusopetusta antavan opetustuntikohtaisen valtionosuustuen piiriin hyväksytty oppilaitos on Vantaan sanataidekoulu. (Opetushallitus 2022a.)

Sanataiteen opetusta, myös taiteen perusopetuksena, järjestetään sekä sanataidekouluissa että kansan-, työväen- ja kansalaisopistoissa. Sanataideopetusta järjestetään erilaisten rahoitusratkaisujen turvin. Osa sanataidekouluista saa valtiontukea, mutta monet toimijat tekevät yhteistyötä kuntien kanssa. Sanataideopetusta annetaan myös hankekohtaisen rahoituksen turvin. (Puikkonen 2018, 179.)

Peruskouluissa sanataide näkyy mm. äidinkielen ja kirjallisuuden opetussuunnitelmissa:

Opetus tutustuttaa moniin kulttuurisisältöihin, joista keskeisiä ovat sanataide, media, draama, teatteritaide sekä puhe- ja viestintäkulttuurit. Sanataiteeseen kuuluu kaunokirjallisten tekstien kirjoittaminen ja tulkitseminen. (Perusopetuksen suunnitelman perusteet, 104, 160, 287.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kiinnitetään huomiota ilmaisun moniin muotoihin ja tuetaan lapsen oman ilmaisun kehittymiseen, myös sanataiteessa:

Lapsia rohkaistaan sanalliseen ja keholliseen ilmaisuun esimerkiksi draaman, tanssin ja leikin keinoin. Tavoitteena on, että harjoitukset ja leikit tarjoavat lapsille mahdollisuuden monipuoliseen kielelliseen ja keholliseen kokemukseen, ilmaisuun ja viestintään. Lasten mielikuvituksesta nousevia tai heidän kokemiaan ja havaitsemiaan asioita työstitään yhdessä. (Varhaiskasvatuksen perusteet 2018, 42, 44.)

Sanataideohjausta sisältäviä kerhoja on mahdollista järjestää esim. kouluissa, harrastuspiireissä ja kirjastoissa. Koulujen kerhotoiminnan tehtävänä on mm. lisätä oppilaan osallisuutta ja tutustuttaa erilaisiin harrastusmahdollisuuksiin ja luovaan toimintaan niin että oppilas saa onnistumisen, osaamisen ja ilon kokemuksia. Koulujen kerhotoimintaa

toteutetaan paikallisen opetussuunnitelman ja koulun vuosittaisen lukuvuosisuunnitelman mukaisesti. (Opetushallitus 2022b.)

Hautamäki ja Kyllönen (2014, 28–29) näkevät eron sanataideopettajuudessa ja sanataideohjaajuudessa: Molemmilla on heidän mielestään oltava sanataideopintoja, mutta sanataideopetusta antavalla opettajalla on oltava myös opettajan pätevyys tai opettajan pedagogiset opinnot. Muulla koulutus pohjalla sanataiteessa toimivat ovat sanataideohjaajia. Sekä sanataideopettajat että -ohjaajat ovat sanataidekasvattajia, ja kaikki sanataiteen parissa tapahtuva toiminta on sanataidekasvatusta.

Taiteen perusopetuksen opettajien kelpoisuusvaatimuksista säädetään asetuksessa opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2022b). Taiteen perusopetusta koskevassa selvityksessä toivotaan sanataiteelle pedagogisen pätevyyden antavaa tutkinto-opetusta ja ammatillista täydennyskoulutusta niin kuin muillakin taiteenaloilla. Selvityksessä kiinnitetään huomiota siihen, että yliopistoista puuttuvat sanataidetta tutkivat yksilöt. Selvityksen mukaan sanataiteen merkitystä ja mahdollisuuksia sekä taidealan erityisyyttä käsittelevää tutkimusta tulisi tukea erityisellä tutkimusrahoituksella. (Suominen 2019, 51–52.)

Myös Emma Puikkonen (2018, 178–179) penää mahdollisuutta pätevoityä sanataiteen opettajaksi korkeakoulussa, esim. kirjoittamisen tai taidekasvatuksen opintojen yhteydessä. Tähän asti sanataiteen ohjaamista on voinut opiskella kursseilla ja seminaareissa, mutta koulutukset eivät ole virallisesti pätevoittäneet sanataideohjaajiksi tai -opettajiksi.

Suomen sanataideyhdistyksen seuran tehtävänä on edistää sanataiteen tuntemusta sekä kehittää sanataiteen perusopetusta ja harrastusta valtakunnallisesti (Suomen sanataideopetuksen seura 2022a). Maaliskuussa 2022 seura palkitsi vuoden sanataidete-kona Veera Vähämaan selvityksen *Sanataideopettaja: tulevaisuuden toiveammatti*, jossa tarkastellaan sanataideopetuksen tilaa 2020-luvulla (Suomen sanataideopetuksen seura 2022b). Selvitys perustelee sanataiteen hyötyjä ja alan kehittämistarvetta ja tarjoaa mm. kaksi seikkaperäistä vaihtoehtoista mallia sanataideopettajan tai sanataidepedagogin tutkinnoksi. Selvityksen mukaan sanataideopetukseen liittyvä tutkimus on hyvin vähäistä, koska alalla ei ole tutkintoväylää.

Kokonaan uusien rakenteiden ja toimintamallien luomisen sijaan lukutaitotyössä tulisi huomioida sanataiteen nykyisten rakenteiden kehittäminen: alalle koulutettujen ammattilaisten määrää tulee lisätä sekä tukea heidän sijoittumistaan osaksi erilaisia palveluja,

kuten opetus- ja kasvatusalaa, kirjastoja, nuorisotyötä ja sote-sektoria. Sanataidepedagogin koulutuksen saaneilla ammattilaisilla tulee olla keskeinen rooli tulevaisuuden lukutaitotyössä. (Vähämaa 2022, 19–20.)

3.5 Sanataidetoiminta kirjastoissa

Laki taiteen perusopetuksesta hyväksyttiin vuonna 1992, jolloin ensimmäisten sanataiteen perusopetuksen järjestäjien joukossa oli Hämeenlinnan kaupunginkirjasto (Puikko-nen 2018, 175). Kirjaston pioneerityöstä huolimatta kirjastojen oma sanataidetoiminta ei ole nykyään taiteen perusopetuksen tavoin tavoitteellista. Perinteisesti se on ollut sanataiteen vastaanottamista, tulkitsemista ja siitä keskustelemista esim. satutunneilla ja lukupiireissä. Nykyään kirjastojen monipuoliseen sanataidetoimintaan kuuluvat mm. vauvojen loruhetket, sanataidekerhot ja räppipajat. (Kleemola 2018a, 87.)

Yleisten kirjaston sanataidehankkeita toteutetaan mm. aluehallintoviraston myöntämien valtionavustusten turvin. Avustusten tavoitteet ja tarkemmat myöntökriteerit vaihtelevat avustuskohtaisesti (Aluehallintovirasto 2022b). Syksyllä 2021 avustettavien hankkeiden toivottiin mm. kiinnittävän huomiota lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja osallisuuden edistämiseen. Hakuilmoituksessa tuotiin esille monipuolisten lukutaitojen tärkeys jatkuvan oppimisen ja täysivaltaisen kansalaisuuden edellytyksenä. (Aluehallintovirasto 2021.) AVI:n avustusvisualisoinnin kautta on mahdollista tarkastella rahoitettavia hankkeita, joiden joukossa on myös lukemisen edistämisen teemaan liittyviä, sanataiteen menetelmiä hyödyntäviä hankkeita (Aluehallintovirasto 2022c).

Hanna Kleemola tutki Etelä-Pohjanmaan kunnan- ja kaupunginkirjastojen sanataidetoimintaa ja kirjastolaisten asenteita sanataideohjaukseen Seinäjoen ammattikorkeakoululle vuonna 2006 tekemässään kirjasto- ja tietopalvelualan opinnäytetyössä *Sanataideohjaus Etelä-Pohjanmaan kirjastoissa*. Tuolloin kyselyyn vastasi 20 kirjastoa 26 kirjastosta. Osa kyselyyn vastanneista oli sitä mieltä, että sanataideohjaus ei varsinaisesti ole kirjaston tehtävä, mutta kirjasto voi tehdä yhteistyötä sanataidetoiminnan järjestämisessä. Osa vastaajista oli selkeästi sitä mieltä, että sanataideohjaus ei kuulu kirjastolle. Sanataideohjauksen järjestämisen esteenä koettiin yleisesti taloudellisten resurssien, sopivien tilojen ja koulutettujen ohjaajien puute. Myös mahdollista vähäistä osallistumista ennakoitiin. (Kleemola 2015, 20.)

Pro gradu -työssään *Kirjaston hilijaasures huutaa elämä. Tutkimus sanataidekerhoista Pohjanmaalla* Kleemola on koonnut alueen kirjastotoimenjohtajien, sanataideohjaajien

ja sanataidekerholaisten ajatuksia kirjaston sanataidetoiminnasta. Kirjastotoimenjohtajien mielestä sanataideohjaus sopii hyvin osaksi kirjaston toimintaa, joskin yksi vastaajista piti koulua parempana tilana kerhojen järjestämiseen. Koska kirjastojen budjeteissa ei ole varauduttu sanataiteeseen vaan toimitaan avustusten turvin, toimintaa oli hankala suunnitella eikä jatkuvuutta voinut taata. Kirjastojen yhteistyötä sanataidetoiminnan järjestämisessä pidettiin hyvänä, sillä se säästää järjestelyihin liittyvää työtä, yhdessä saadaan enemmän aikaan. Lisäksi on helpompi saada osaava ja koulutettu ohjaaja, kun on tarjolla enemmän tunteja. Hankkeeseen palkattujen sanataideohjaajien ajatukset sanataideryhmien vetämisestä liittyivät paljolti omaan ohjaajuuteen ja kerhojen toimivuuteen. Käytännön ongelmana oli mm. palkattoman työn suuri määrä, kun kerhojen loppuvaiheessa puhtaaksikirjoitettiin näyttelytekstejä. Palkanmaksusta on siis sovittava. Ohjaajat kokivat myös harmillisena, että toiminta päättyi juuri kun se oli vakiintumassa. Kerholaisten kyselyvastauksissa kirjoittaminen nousi innostavimmaksi kokemukseksi, mutta lapset nauttivat myös draamasta, peleistä, leikeistä ja piirtämisestä. Loppupäätännössään Kleemola uskoo, että sanataiteella on mahdollisuus vakiintua osaksi kirjastojen toimintaa, innokkaita kirjastolaisia se tosin vaatii. (Kleemola 2015, 35–39, 45, 55, 79.)

Kirjaston sanataidekerhoista Kleemola (2015, 29) kirjoittaa:

Matalan kynnyksen maksuttomat sanataidekerhot, joihin jokaisen lapsen on mahdollisuus osallistua varallisuudesta tai lahjakkuudesta riippumatta, ovat omalta osaltaan ta-soittamassa eriarvoisuutta. Uskon, että lapsi tarvitsee lukijaksi ja kirjoittajaksi kasvami-seen onnistumisen elämyksiä. Niitä sanataidekerho voi tarjota. Vaikka vapaa-ajan sana-taideohjauksessa korostuu ehkä kouluopetusta enemmän itseilmaisu ja luovuus, olen va-kuuttunut siitä, että sanataidekerhoon osallistuminen tukee myös koulun tavoitteita. Niin ikään uskon, että vapaa-ajan sanataideharrastuksesta hyötyvät sekä kirjoittamisesta ja lukemisesta innostuneet että lisämotivaatiota ja tukea tarvitsevat lapset ja nuoret.

Kun viritetään keskustelua kirjaston roolista sanataidetoiminnan järjestäjänä, kattavia vastauksia kirjastojen sanataidetoiminnasta ei voi Kleemolan (2018a, 84) mukaan antaa. Kleemola jatkaa aiheen parissa Jyväskylän yliopistossa, jossa hän tekee väitöstutki-musta Suomen ja muiden Pohjoismaiden kirjastojen sanataidetoiminnasta. Hän tutkii mm. miten kirjastojen sanataidetoiminta voi ehkäistä syrjäytymistä ja lisätä hyvinvointia, lisäksi hän tarkastelee sanataidetoiminnan vaikutusta kirjoitus- ja lukutaitoon. (Kleemola 2018b, 60.)

Kirjastojen sanataidetoimintaa on kartoitettu keväällä 2021 Rosa-Maria Räntilän Kirjasto- ja tietopalvelualan opinnäytetyössä *Sanataiteen hyödyntäminen yleisissä kirjastoissa*. Valtakunnalliseen kyselyyn vastanneet (yhteensä 31) mainitsivat sanataidetoiminnan

hyötyinä mm. sanataiteen vaikutukset lukutaitoon ja lukemaan innostamiseen, hyvinvointiin, itseilmaisuun ja luovuuteen. Sen koettiin myös tarjoavan keinoja tulla kuulluksi ja nähdyksi. Kyselyn vastaajat pitivät sanataiteen osaamista oleellisena kirjastotyössä ja valtaosa vastaajista hyödynsi sanataiteen menetelmiä lasten ja nuorten kanssa. Sanataiteen hyödyntämiseen ratkaiseva vaikutus oli vastaajien omalla innostuksella sanataiteeseen. Omaa sanataiteen osaamista oli kartutettu mm. työpaikan koulutuksissa ja yliopistokursseilla. Ideoita ja virikkeitä sanataidetoiminnan toteuttamiseen vastaajat olivat löytäneet erilaisten julkaisujen lisäksi muiden kirjastojen toiminnasta ja sosiaalisesta mediasta. (Räntilä 2021, 26–37.)

Kirjastot kehittävät toimintatapojaan yleisistä kirjastoista annetun lain viitoittamana mahdollisen kirjastostrategiansa, kirjastopolun tai tekemisensä yhteistyösopimusten perusteella. Valtakunnallisen erityistehtävän lasten ja nuorten lukemisen ja lukutaidon edistämiseksi saanut Seinäjoen kaupunginkirjasto on laatinut yleisten kirjastojen käyttöön sekä kirjaston ja perusopetuksen yhteistyösopimuksen mallipohjan että kirjaston, varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen yhteistyön mallipohjan. Yhteistyösopimusmalleissa suunnitellun tavoitteena on mm. edistää lukemista ja kirjallisuutta sekä tukea monipuolista lukutaitoa. Sanataidepajat mainitaan esimerkkinä yhtenä monesta yhteistyömuodosta. (Seinäjoen kaupunginkirjasto 2022.)

Kirjastoalalla sanataiteeseen liittyvää koulutusta järjestetään mm. alueellista kehittämistehtävää hoitavien kirjastojen koulutuspäivillä ja tapaamisissa. Koulutustarjontaan voi helposti tutustua Kirjastot.fi-palvelun ammattikalenterin kautta. Erilaisia toimintakonsepteja jaetaan koulutuksissa ja hankkeiden raporteissa ja nk. resepteissä, esim. Kirjastot.fi-sivuston ylläpitämässä tapahtuma- ja ideapankissa, jota voi hyödyntää oman toiminnan suunnittelussa (Kirjastot.fi 2022b). Erilaisia yhteistyömalleja ja lukemaan innostamisen menetelmiä esiteltiin koulun ja kirjaston yhteistyötä kehittämään keskittyneessä Lukuinto-hankkeessa vuosina 2014–2015 (Ikonen & Innanen & Tikkinen 2015, 6). Talvella 2022 kaikkiin Suomen yleisiin kirjastoihin jaettiin Seinäjoen kaupunginkirjaston julkaisema *Lasten- ja nuortenkirjastotyön ideakirja 2021*, jossa esitellään monipuolisia AVI:n rahoittamia valmiita malleja ja sisältöjä kirjastopalvelujen kehittämiseen (Ketonen & Heikkilä 2021, 3), mukana myös sanataidekonsepteja.

Sanataiteen opetusta ala- ja yläkouluissa sekä sanataiteen perusopetuksessa tutkinut Laura Kauppinen (2021, 11, 15) epäilee lyhytkestoisten sanataidehankkeiden vaikuttavuutta, vaikka esim. kouluihin tuodut erilaiset sanataidepajat innostavatkin. Kauppinen korostaa toimivien rakenteiden luomista koulun, kirjaston ja muiden toimijoiden väliselle

yhteistyölle. Lukuliikkeen seurantaryhmän jäsen Pia Krutsinin (2020) mukaan sanataide on taiteen perusopetuksen lilliputtikastissa, sillä nykyiset resurssit eivät tavoita mahdollisia harrastajia: ”Nuorille sanataiteilijoille pitäisi kyetä tarjoamaan samanhenkisten yhteisö, aikuisten osaava ohjaus sekä toiminnan jatkuvuus.” Ohjattua sanataidekasvatusta tulisi tarjota eri kasvuyhteisöissä, mutta toiminta tarvitsisi tuekseen vahvempia rakenteita, käytännössä palkattuja työntekijöitä. Krutsin pohtiikin lasten sanataideharrastuksen mahdollisuuksia kirjastossa, kansalaisopistossa ja iltapäivätoiminnassa: olisiko esim. kirjastolla mahdollisuus palkata sanataidekasvattaja vaikkapa useamman toimijan yhteishankkeena. Heikkilä-Halttusen (2021, 21) haastattelemat sanataideopettajat visioivat, että koulujen ja päiväkotien lisäksi ammattilaisten ohjaama sanataide tuotaisiin neuvoloihin, nuoriso-, sosiaali- ja terveystalouteihin, ikäihmisten palveluihin ja kirjastoihin. Tilanne, jossa jokaisessa kunnassa ja kirjastossa olisi ohjaava sanataidepedagogi, mahdollistaisi ammattitaiton hyödyntämisen hallinnollisten sektorirajojen yli.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Kehyskertomukset

Eläytymismenetelmässä tutkimusaineistona on tutkijan antamien ohjeiden mukaan kirjoitettuja lyhyehköjä tarinoita. Vastaajien tulee kehyskertomuksen herättämien mielikuvien perusteella kirjoittaa pieni tarina, jonka ei tarvitse kuvata todellisuutta vaan mahdollisia asioita ja tapahtumia ennen tai jälkeen kehyskertomuksen tilannetta. Samasta peruskehyskertomuksesta laaditaan vähintään kaksi versiota, joissa jokin keskeinen seikka muuttuu. Eläytymismenetelmän avulla selvitetään tämän vaihtelun vaikutusta, sitä mikä vastauksissa muuttuu kertomuksen keskeisen elementin muututtua. (Eskola & Virtanen & Wallin 2018, 63–64.)

Hyvän kehyskertomuksen laatiminen on tärkeää eläytymismenetelmää käytettäessä, sillä kertomusten erilaisten versioiden tulee pureutua tavoiteltavaan ongelmaan. Tyypillisessä kehyskertomuksessa on 3–4 virkettä ja kolmivaiheinen rakenne: 1) johdatus, 2) itse asia ja variointi ja 3) tehtävänanto. Kehyskertomukset ovat yleensä lyhyitä, sillä pitkissä kehyskertomuksissa vastaajien huomio voi variaation sijaan kiinnittyä eri asioihin. (Mts. 67–71.) Tarinan alut eivät saisi johdatella kirjoittajaa liikaa, joten kehyskertomuksen lyhyydellä pyritään välttämään kirjoittajan ajatusten ohjaamista johonkin tiettyyn suuntaan. Kehyskertomuksen tarina voidaan laatia joko ensimmäisessä (minä) tai kolmannessa (hän) persoonamuodossa. Kolmatta persoonamuotoa käytettäessä kirjoittaja ei kirjoita suoraan itsestään, jolloin omia oletuksia on ehkä helpompi tuoda myös kriittisemmin esille. Tarinasta on hyvä jättää pois myös sukupuolioletukset, jotta niillä eivät vaikuttaisi liikaa tarinan kulkuun. (Mönkkönen 2021, 115.)

Tämän eläytymismenetelmällä kootun tutkimusaineiston kehyskertomus on ”Viisi vuotta sanataidepainotteista lasten- ja nuortenkirjastotyötä”, jonka kahdessa variaatiossa samaa asiaa kuvataan joko myönteisenä tai kielteisenä (innostunut/turhautunut):

HENKILÖ A tekee lasten- ja nuortenkirjastotyötä kirjastossa, jossa on päätetty alkaa toteuttaa sanataidepainotteista lasten- ja nuortenkirjastotyötä. Viiden vuoden kuluttua hän on siitä erittäin **innostunut**.

Kirjoita noin yhden sivun mittainen tarina siitä, miten työ on hänen mielestään vuosien aikana kehittynyt.

HENKILÖ B tekee lasten- ja nuortenkirjastotyötä kirjastossa, jossa on päätetty alkaa toteuttaa sanataidepainotteista lasten- ja nuortenkirjastotyötä. Viiden vuoden kuluttua hän on siihen erittäin **turhautunut**.

Kirjoita noin yhden sivun mittainen tarina siitä, miten työ on hänen mielestään vuosien aikana kehittynyt.

Kehyskertomukseen liittyvä ohjeistus (Liite) oli tarkoituksellisen niukka. Kehyskertomusta laadittaessa jokaisen sanan merkitystä tuli pohtia tarkkaan, esim. käytetäänkö variaatioiden vaihtoehtoina *on erittäin innostunut/ei ole yhtään innostunut*. Tässä päädyttiin kuitenkin sanaan *turhautunut*, jolloin henkilö voisi periaatteessa olla myös innostunut. Tehtävänannon avoimeen tulkintaan on pyritty myös ohjeessa, jossa *työn kehittyminen* jättää mahdollisuuden kuvata sekä sanataidepainotteisen kirjastotyön että oman työn kehittymistä. Kehyskertomuksessa on jätetty avoimeksi tieto kuvitteellisen henkilön A/B taustasta ja kirjaston koosta.

4.2 Tutkimusaineiston kerääminen

Jo kehyskertomusta laadittaessa on otettava huomioon, miten hyvin osallistujat tuntevat kehyskertomuksen aihealueen (Mönkkönen 2021, 115). Kehyskertomuksen aihealueena lasten- ja nuortenkirjastotyön kokemusta pidettiin oleellisempänä kuin sanataidetyön osaamista, joten tehtävänannossa toivottiin vastauksia lasten- ja nuortenkirjastotyötä tekeville kirjastoammattilaisilta. Eläytymismenetelmän kehyskertomusten tulisi toimia sellaisenaan ilman tutkijan lisäohjeita ja selvennyksiä (Nikanto & Eskola 2018, 388), mutta vastaajille annettiin mahdollisuus lisäkysymyksiin. Osa ensimmäisistä pyydytyistä vastaajista kommentoi, että ei koe tekevänsä sanataidetyötä kirjastossaan. Koska sitä ei edellytetty kehyskertomuksen tilanteeseen eläytymiseen, myöhemmissä saateviesteissä ohjeistusta tarkennettiin jonkin verran, esimerkiksi maininnalla, että kokemusta sanataidetyöstä ei tarvita. Saadun palautteen perusteella myös lasten- ja nuortenkirjastotyön ammattilaisuuden vaatimusta avattiin saatekirjeessä: ”Vastaajiksi toivon henkilöitä, jotka tekevät tai ovat tehneet lasten ja nuortenkirjastotyötä tai vaikkapa vain jotakin lanutyön osa-aluetta.”

Eläytymismenetelmäaineiston ei tarvitse olla suuri, vaan yhdellä versiostolla 15–20 vastausta riittää kehyskertomusta kohti. Yleensä eri kehyskertomusversiot sekoitetaan ennen kuin ne jaetaan vastaajille eli vastaaja eläytyy vain yhteen kertomuksen variaatioon. (Eskola & Virtanen & Wallin 2018, 67–69.) Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli kerätä

10 vastausta sekä innostuneisiin että turhautuneisiin kehyskertomuksiin. Vastaajat saivat valita, kumman kehyskertomuksen tilanteeseen eläytyvät. Koska tavoitteena oli saada suunnilleen yhtä monta vastausta molempiin kehyskertomuksiin, riskinä oli, että vastaukset painottuvat jompaankumpaan kategoriaan. Vastauksia pyydettiin eri kirjastojen lasten- ja nuortenkirjastotyöntekijöiltä ensisijaisesti sähköpostitse suoraan yhteydenottoin, viestejä lähetettiin 25 kpl. Innostuneen (A) kehyskertomusversion tarinoita kertyi kymmenen, turhautuneen (B) kahdeksan, eli vastauksia tuli yhteensä 18.

Kehyskertomustekstejä käsitellään tässä opinnäytetyössä anonymisesti. Koska aineistanalyysissä on tarkoitus pitäytyä kuvitteellisten tarinoiden elementeissä, vastaajilta ei kerätty taustatietoja esim. vastaajan omassa kirjastossa toteutettavasta lasten- ja nuortenkirjastotyöstä tai omasta työkokemuksesta ja koulutuksesta.

4.3 Aineiston analyysi

Aineiston analyysin tavoitteena on saada hajanainen aineisto järjestetyksi mielekkääksi, selkeäksi ja yhtenäiseksi kokonaisuudeksi tutkittavasta ilmiöstä, jotta tutkimuksen edellyttämiä johtopäätöksiä on mahdollista tehdä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122). Eläytymismenetelmäaineistoa voi analysoida samoin kuin muutakin laadullista aineistoa, mutta lisäksi on oleellista verrata muutoksia kehyskertomuksittain. (Eskola & Virtanen & Wallin 2018, 64.)

Tämän opinnäytetyön sisällönanalyysissä edetään Tuomen ja Sarajärven (2018, 104–105) esittämän aineistolähtöisen analyysimallin mukaisesti, jonka ensimmäisessä vaiheessa on päätettävä, mitä asioita kerätystä aineistosta tutkitaan. Kiviniemi (2018, 76) muistuttaa, että tutkimusasetelman rajaamisen avulla aineistosta valitaan tarkasteltava ydinsanoma, sillä kaikkea kerättyä aineistoa, kiinnostavaakaan, ei kannata sisällyttää tutkimusraporttiin.

Tämän sisällönanalyysin lähtökohtana on siis etsiä vastauksia tutkimuskysymyksiin

- Millaisiin sanataidetyön toteutumiseen liittyviin tekijöihin lasten- ja nuortenkirjastotyöntekijät kiinnittävät huomiota kehittämistyön vaiheissa?
- Miten lasten- ja nuortenkirjastotyön sanataidepainotteisuutta on mahdollista vahvistaa?

- Millainen yleisen kirjaston rooli voisi olla sanataiteen vahvistamisessa ja sitä kautta monipuolisen lukutaidon tukemisessa?

Analyysissä aineisto luetaan tarkasti. Aineistosta etsitään ja merkitään redusointi- eli pelkistämisvaiheen mukaisesti tutkimustehtävää kuvaavia alkuperäisilmauksia, joista koostaan niitä kuvaavia pelkistettyjä ilmauksia allekkain. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 123–124.) Tätä opinnäytetyötä varten alkuperäisilmaukset kerättiin kehyskertomuksittain aiheesta ”Sanataidetyön toteutumiseen liittyvät tekijät lasten- ja nuortenkirjastotyön kehittämistyön vaiheissa”. Pelkistämisvaiheen tuloksena on erilliset taulukot innostuneiden ja turhautuneiden vastausten alkuperäisilmauksista ja niiden pelkistetyistä ilmauksista vastaajatunnisteineen. Tunnisteina käytetään kehyskertomuksen versioita A ja B sekä juoksevaa numerointia, esim. tunniste A1 ohjaa innostuneen kehysvariaation ensimmäiseen vastaukseen. Pelkistämisvaiheen työtapaa avataan lisää taulukossa 1.

Taulukko 1. Ote pelkistämistaulukosta.

	Alkuperäisilmaukset	Pelkistetyt ilmaukset
A1*	<p>”päätetty järjestelmällisesti toteuttaa lasten- ja nuorten kirjastotyötä”</p> <p>”ensimmäisenä yhteydenotot kouluille, varhaiskasvatukseen ja nuorisotyöhön, ja kartoitetaan lähtötilanne sekä eri yhteistyötahojen toiveet”</p> <p>”Jatkossa, kun kirjaston resursseja vähennetään - - -”</p> <p>”Kun hankerahalla kirjastolle saadaan hankittua padit”</p>	<p>- päätös järjestelmällisestä lasten- ja nuortenkirjastotyöstä</p> <p>- kartoitus yhteistyötahojen toiveista</p> <p>- varautuminen resurssien pienentymiseen</p> <p>- hankerahoituksen hyödyntäminen</p>

*kehyskertomuksen vastaajan numero

Kootut pelkistetyt ilmaukset puolestaan ryhmitellään ja yhdistetään eri alaluokiksi. Nämä alaluokat nimetään sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Luokittelu jatkuu alaluokkien yhdistämisellä yläluokiksi ja yläluokkien yhdistämisellä pääluokiksi. Lopulta muodostuu tutkimustehtävään yhteydessä oleva yhdistävä luokka. Näin alkuperäisistä ilmauksista edetään teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 123–125.)

Tässä työssä ryhmittelyn tuloksena syntyi pelkistettyjen ilmausten ryhmittelyaineistosta muodostui 15 alaluokkaa, niille kolme yläluokkaa sekä pääluokka ”Sanataidetyön toteutumiseen liittyvät tekijät lasten- ja nuortenkirjastotyön kehittämisen eri vaiheissa” (Taulukko 2).

Taulukko 2. Sanataidetyön toteutumiseen liittyvät tekijät lasten- ja nuortenkirjastotyön kehittämisen eri vaiheissa. Analyysin luokat.

Alaluokka	Yläluokka	Pääloukka
Päätös sanataidepainotteisen lasten- ja nuortenkirjastotyön aloittamisesta Sanataidekonseptien käyttöönotto Sanataidetyön laajuus Sanataidetyön vaikuttavuus Kehittämisenäkymiä	Sanataidetyön toteuttaminen	Sanataidetyön toteutumiseen liittyvät tekijät lasten- ja nuortenkirjastotyön kehittämisen eri vaiheissa
Yhteistyön tavoitteellisuus Yhteistyösopimukset Yhteistyö koulujen ja varhaiskasvatuksen kanssa Sanataidetyön muut yhteistyötahot	Yhteistyö	
Rahoitus Sanataidetyön osaaminen Työaika Johtaminen Työilmapiiri ja työn organisointi Työntekijän motivaatio ja sitoutuminen	Resurssit	

Pelkistettyjen ilmausten ryhmittely alaluokkiin, yläluokkiin ja pääloukkaan vaatii tarkkaa pohdintaa. Esimerkiksi motivaatioon, työilmapiiriin ja johtamiseen liittyvät alaluokat voisivat olla myös omana yläluokkana ”Työhyvinvointi” ja jopa pelkästään tarkemman teorialähtöisen aineistoanalyysin kohteena. Tässä työssä päädyttiin kuitenkin liittämään nämäkin alaluokat yläluokkaan ”Resurssit”. Asiat nivoutuvat tiiviisti toisiinsa, mutta luokituksen pitäisi olla käyttökelpoinen tuloksia tarkasteltaessa.

5 TULOKSET

Tämän eläytymismenetelmällä kootun tutkimusaineiston kehyskertomuksen ”Viisi vuotta sanataidepainotteista lasten- ja nuortenkirjastotyötä” aineistossa vastaajat ovat vapaasti voineet kuvitella ja kuvailla sanataidepainotteisen lasten- ja nuortenkirjastotyön kehittämistä ja toteuttamista erittäin innostuneen tai erittäin turhautuneen lasten- ja nuortenkirjastotyötä tekevän henkilön näkökulmasta. Näistä kehyskertomuksen kahdesta variaatiosta tarkastellaan, millaisia kehittämistyön vaiheisiin liittyviä tekijöitä ja pohdintoja vastaajat ovat kuvanneet kirjoituksissaan, ja miten nämä tekijät ja pohdinnat eroavat innostuneiden ja turhautuneiden välillä.

Analyysissa kootun ryhmittelyn tuloksena syntynyt luokittelu jäsentää analyysin tuloksia ja auttaa etsimään vastauksista yhdistäviä ja erottavia piirteitä kehyskertomuksittain. Tämän analyysin tulokset on jäsennetty yläluokkien mukaisesti aihekokonaisuuksiin 1. sanataidetyön toteuttaminen, 2. yhteistyö ja 3. resurssit.

5.1 Sanataidetyön toteuttaminen

Päätös sanataidepainotteisen lasten- ja nuortenkirjastotyön aloittamisesta

Kehyskertomuksien henkilöt työskentelevät kirjastoissa, joissa on viisi vuotta sitten päätetty alkaa toteuttaa sanataidepainotteista lasten- ja nuortenkirjastotyötä. Muutamassa kertomuksessa sanataide otetaan osaksi lasten- ja nuortenkirjastotyötä kirjastossa tehdyllä päätöksellä kuvailematta tarkemmin päätöksen taustalla olevia tahoja. Valtaosassa kertomuksia aloite sanataidepainotteisuudesta tulee joko henkilökunnalta tai kirjaston johdolta. Toiminnan alun kuvauksissa henkilökunnan oma aloitteellisuus ja kiinnostus korostuvat innostuneiden kertomuksissa. Työntekijän oma kirjoitusharrastus tai yksittäinen idea innostavat sanataidekokeiluihin, joiden onnistuminen kannustaa laajentamaan toimintaa. Työtä kehitetään sanataidepainotteiseen suuntaan kollegoiden kanssa myös yhdessä.

Päätös ei kuitenkaan ole tullut johtajalta ylhäältä päin annettuna, vaan Anja ja hänen työtoverinsa ovat itse kiinnostuneita asiasta. Anja itse on verkostoitunut muissa kirjastoissa lasten- ja nuortenkirjastotyötä tekevien kirjastonhoitajien kanssa, ja kuullut heiltä positiivisia kokemuksia sanataiteen käytöstä kirjastotyössä. (A9)

LaNuun tuli uusi kirjastonhoitaja ja uudet tuulet alkoi puhaltaa. Aletaan tekemään sanataidetta. (A10)

Yhdessä turhautuneen kertomuksessa (B4) toiminta alkaa sanataideohjaukseen koulutautuvan harjoittelijan ja kirjastonjohtajan yhteisestä innostuksesta. Muuten henkilökunta ei esiinny aloitteentekijänä turhautuneiden kertomuksissa, joissa johtajalähtöisen päätöksenteon osuus on isompi:

B sai keväällä viisi vuotta sitten kuulla esimieheltään, että heidän kirjastossaan aletaan seuraavana syksynä toteuttaa lasten- ja nuortenkirjastotyötä sanataidepainotteisesti. B:n kanssa asiasta ei keskusteltu etukäteen ja tämän tiedon saadessaan hänestä tuntui, ettei hänellä ollut vaihtoehtoja. (B2)

No, meillä johto teki viisi vuotta sitten sellaisen päätöksen, että aletaan toteuttaa sellaista sanataidepainotteista lasten- ja nuortenkirjastotyötä. Se oli varmaan joku muutijuttu silloin. (B6)

Lähes vastaavanlaisessa alkutilanteessa ollaan myös yhdessä innostuneen kertomuksessa (A7), jossa kertoja aikoo kuitenkin suorittaa määrätyn projektin niin hyvin kuin osaa, vaikka sanataide ei olekaan entuudestaan tuttua. Lähtökohta uudenlaisen toiminnan aloittamiselle voi tulla myös kokeilemisenarvoisena kehittämis ehdotuksena, vaikka ehdotus alussa herättääkin epäluuloa.

Mutta kun esihenkilöni ehdotti kirjastokasvatusta sanataiteen metodein yläkouluikäisille, näin mieleni silmin vain pöydillensä lyyhistyneitä tympeitä huppupäitä, piereskeleviä virnistelijöitä ja kännyköitä räplääviä sormia. Ja kyllä: näitä kaikkia olen tätä työtä viisi vuotta tehneenä nähnyt yllin kyllin, mutta onneksi se ei ole koko totuus. (A4)

Sanataidekonseptien käyttöönotto

Noin puolessa innostuneiden kertomuksia mainitaan, että sanataide on otettu mukaan lasten- ja nuortenkirjastotyöhön vähitellen tai kokeiluluonteisesti, ja maltillisesta alusta huolimatta toimintaa on laajennettu suunnitelmallisesti. Vastaava ei käy ilmi turhautuneiden kertomuksissa.

Määrätietoista toiminnan aloittamista kuvaillaan sekä innostuneiden että turhautuneiden kertomuksissa, joissa esim. koulutuksen avulla tutustutaan sanataiteen mahdollisuuksiin lasten- ja nuortenkirjastotyössä. Sanataiteen osaamisen kartuttamista koulutuksen avulla kuvataan enemmän luvussa 5.3 Resurssit.

Anjan omassa kirjastossa sanataide otetaan mukaan lanu-toimintaan vähitellen. Ensin koulutuksen pohjalta suunnitellaan yhdelle koululaisikäryhmälle

sanataidetyöpaja, jota kokeillaan tutun opettajan luokan kanssa. Kun se sujuu hyvin, voidaan sanataidetyöpajaan kutsua saman ikäryhmän lapsia muistakin kouluista. (A9)

Osassa kertomuksia lasten- ja nuortenkirjastotyön sanataidepainotteisuutta rakennetaan heti alussa kartoittamalla yhteistyötahojen toiveita, vahvistamalla yhteistyöverkostoja ja suunnittelemalla monipuolista sanataideohjelmaa eri kohderyhmille. Toiminnan tehokkaaseen aloittamiseen hyödynnetään myös mahdollisuutta hankerahoitukseen.

Kaksi viikkoa uudessa työpaikassa, jossa on päätetty järjestelmällisesti toteuttaa lasten- ja nuorten kirjastotyötä. Mitä kaikkea sitä voikaan lasten ja nuorten kanssa toteuttaa! Ensimmäisenä yhteydenotot kouluille, varhaiskasvatukseen ja nuorisotyöhön, ja kartoitetaan lähtötilanne sekä eri yhteistyötahojen toiveet. Toiveiden pohjalta rakennetaan runko, mitä kaikkea eri ikäryhmille tarjotaan. Ja sitten toiminnan pariin! (A1)

Kuitenkin toiminnan aloittamista varten haettiin hankerahoitusta, jota kaikkien yllätykseksi saatiinkin huomattava summa. Rahoituksella kyettiin palkkaamaan kirjaston sisältä henkilö (minä) suunnittelemaan toimintaa ja laittamaan se käyntiin. (B7)

Sanataidetyön laajuus

Useissa kertomusten kirjastoissa sanataide on viidessä vuodessa vakiintunut osaksi kirjaston ohjelmaa, ja se on mukana kirjaston omassa vuosikellossa, yhteistyösuunnitelmissa, kulttuurikasvatussuunnitelmassa tai osana kaupungin harrastustoimintaa lapsille ja nuorille. Pääasiallisesti sanataideohjelman suunnitelmallisuutta kuvataan varhaiskasvatus- ja kouluyhteistyön raameissa eri kohderyhmille tarjottavana ohjelmana.

Parin ensimmäisen vuoden aikana haettiin suuntaviivoja järjestelmälliselle yhteistyölle ja nyt lasten ja nuorten kirjastotyö rakentuu vuosittaisen kalenterikellon ympärille. Kalenteriin on merkitty jokaisen vuosiluokan kohdalle, millaista ohjattua toimintaa kirjasto tarjoaa kyseiselle ikäryhmälle. Uudenkin opettajan on helppo tarkistaa kirjaston verkkosivuilta löytyvästä yhteenvedosta, mitä hänen luokalleen on luvassa. (A1)

Muutamassa innostuneen kertojan kirjastossa ohjelmarunkoa kehitetään sanataidepainotteisemmaksi maltillisesti ja kirjaston resurssit huomioiden, esim. sanataidepajat lisätään kouluyhteistyösopimukseen vapaaehtoisena käyntinä (A6) tai paja korvaa ikäryhmälle aiemmin tarjotun ohjelman (A9). Vähäisten henkilöstöresurssien vaikutus tarjonnan laajuuteen ei välttämättä latista työntekijöiden innostusta, jos suunnitelma on realistinen. Laajan ohjelmatarjonnan ylläpitäminen vähäisillä resursseilla voi myös käydä ylivoimaisen vaikeaksi.

Henkilöstöresurssit on edelleen surkeat ja sen takia pystytään panostamaan toimintaan vain muutamalle ikäryhmälle. (A10)

- - - loimme ennen ensimmäistä lukuvuotta vanhan ohjelman rinnalle sanataiteeseen perustuvia paketteja. Koska emme samaan aikaan karsineet muuta ohjelmaa yhtälö toimi kunnolla vain vuoden. (B1)

Meidän olisi kannattanut rajata palvelua enemmän tai ensimmäisen vuoden jälkeen jättää jotain perustyöstä pois ja laskea resurssit. (B5)

Kertomusten sanataidepainotteisessa lasten- ja nuortenkirjastotyössä otetaan huomioon myös vapaa-ajan harrastustoiminta eri toimintamuotoineen, esim. eri-ikäisten lasten ja nuorten sanataideryhmät ja osallistaviksi tarinahetkiksi muuttuneet satutuokiot. Kertomuksista löytyy näiden lisäksi mainintoja siitä, miten sanataide levittäytyy kirjastotiloihin, näyttelyihin, erilaisiin tapahtumiin, haasteisiin ja kampanjoihin.

Satutunneista muodostui osallistavia tuokioita, joissa luetun tarinan lisäksi lapset ja vanhemmat saivat yhdessä keksiä omia tarinoita. Passiivisen kuuntelijan roolin sijaan he saivat nyt itse kirjoittaa, kertoa ja kuvittaa tarinoita. (A2)

Sanataide projekteja pystyi myös järjestämään muitten isojen ja pienten tapahtumien kanssa, kuten peliviikolla. (A7)

Kirjastossa on kokeiltu myös eläinavusteista sanataideopetusta. Kirjastossa säännöllisesti lukuvastaanottoaan pitävä lukukoira on vierailut myös satutunneilla ja sanataidekerhossa. Sanataidekerhossa on valmistauduttu lukukoiran vierailuun lukemalla kirjoja, joiden on pääosassa koira. Lukukoiran läsnä ollessa kerhossa on kirjoitettu mm. tarinoita koiran näkökulmasta ja koiralle osoitettuja kirjeitä ja runoja. (A8)

Kesäisin kunnassa järjestetään perheille suunnattu taidesuunnistus, jossa kiertetään erilaisia rasteja. Kirjaston isännöimät rastit ovat sanataideaiheisia. (A8)

Sanataideohjelmaa olen sisällyttänyt myös vuosittaisiin nuorisomessuihin, juhlapyyhiin ja kirjaston isoimpiin tapahtumiin. Haasteisiin ja kampanjoihin osallistutaan hyvin vaihtelevasti, mutta ne ovat onneksi toteutukseltaan kevyitä ja helposti toistettavissa pienin muokkauksin. (B3)

Oli pajoja, sanataideseikkailuja, virikkeellisiä satumaailmaan lavastettuja kirjastotiloja ja innostavia näyttelyjä. (B4)

Innostuneiden kertojien kirjastoissa sanataide on siis viiden vuoden aikana jäänyt pysyvästi lasten- ja nuortenkirjastotyön toimintamuodoksi. Turhautuneiden kertomusten kirjastoissakaan ei sanataidetoimintaa ole tyystin unohdettu, osin sitä toteutetaan laajastikin, mutta muutamassa kertomuksessa kuvataan toiminnan hiipumista. Yhdessä kirjastossa toiminta ei ehtinyt kunnolla alkaakaan.

Mutta kirjastoon kohdistui tässä vaiheessa säästötoimenpiteitä enemmän ja sanataidetta alettiin karsia kirjaston ohjelmasta. Viimeiset pari vuotta sanataide on kuitistunut minimiin, turhautumisen aihe koska siihen panostettiin koulutuksella ja muulla suuresti. (B1)

B ei missään vaiheessa ehtinyt keksiä ja testata omia sanataiteeseen liittyviä ideoita vaan hän päätyi käyttämään netistä löytämiään valmiita paketteja, jotka eivät ole suoraan sopineet hänen kirjastoonsa. Kysyntä sanataidetuokioiden suhteen on myös ollut lähes nollassa. (B2)

Nyt toiminnan käynnistämisestä on viisi vuotta aikaa ja toiminta on lähestulkoon kuitunut. Vuoden hankerahoituksen jälkeen asiat alkoivat pikkuhiljaa palata aloituspisteeseen. (B7)

Sanataidetyön vaikuttavuus

Sanataidepainotteisen lasten- ja nuortenkirjastotyön aktiivinen kehittäminen näkyy kertomuksissa lainausten ja osallistujamäärien kasvuna, joskaan asiakkaat eivät aina heti löydä uutta toimintamuotoa.

Vain harva luokka tai ryhmä innostui tulemaan kirjastoon sanataidepajaan, vaikka niitä heille kirjastosta tarjottiin. Myöskään nuorten sanataidekerhoon ei saatu alkuvaiheessa tarpeeksi osallistujia toiminnan käynnistämiseksi. (A8)

Yhteistyö eri tahojen kanssa on vuosien saatossa kantanut hedelmää ja kirjasto tullut tutuksi eri ikäryhmille jo päiväkotikäisestä alkaen. (A1)

Uusien sisältöjen kehittämisen vaikutus lainaus- ja osallistujamäärien kasvuun näkyy useissa sekä innostuneiden että turhautuneiden kertomuksissa, kunhan resurssit ovat kunnossa ja toiminta aktiivista.

Kirjavinkkaussessioihin laadittiin esiteltävistä kirjoista pieniä tehtäviä, joiden avulla kirjojen tapahtumia tarkasteltiin oppilaan oman kokemusmaailman sisällä. Nämä vinkkaukset myös innostivat oppilaita lainaamaan entistä enemmän vinkattuja kirjoja. (A2)

Hanke sai rahoituksen ja se toteutettiin suurella menestyksellä. Kirjastossa oli niin hyvä sanataidenosteinen meno, että se näkyi lasten ja nuorten lainauksissa ja kirjastokäynneissä. (B4)

Koulut ja päiväkodit alkoivat käydä enemmän, kun oli uusi sisältö. Meillä oli sellainen olo, että ollaan löydetty se tärkeä osa työtä, mikä sekä motivoi, että antaa asiakkaille jotain uutta. (B5)

Lapsilla kohosi mielenkiinto kirjastoa, lukemista ja erilaisten tekstien kirjoittamista kohtaan. (B7)

Vaikuttavuuden mittaaminen ja arviointi tilastojen valossa herättää vastarintaa yhdessä turhautuneen kertomuksessa:

Kirjastokentän aineistolähtöinen tulokulma ahdistaa. Sanataiteessa ollaan tekstien äärellä, ihmisen kanssa, mutta kirjastotilastot eivät tunnista kohtaamisen pedagogiikkaa ja arvoa, josta syystä kirjaston sanataidetoiminta on tavoitteetonta työpajajäälää. Pahinta työpajasilpussa on se, että sen väitetään lisäävän lukuintoa – ilman yhteyttä kohderyhmän yksilöiden arkeen. Millä perusteella, kysyn vaan! (B8)

Erityisesti innostuneiden kuvauksissa sanataidetyön vaikutukset kulkeutuvat lapsen, nuoren ja perheen arkeen myös kirjaston ulkopuolelle. Sen lisäksi, että kirjastonkäyttö tulee tutuksi, lukukokemus syvenee ja sanataiteen kynnys madaltuu, yhteisöllisyyskin voi kasvaa. Innostuneissa kertomuksissa pohditaan turhautuneita kertomuksia monisaisemmin sanataiteen myönteistä vaikutusta lapsen ja nuoren elämään.

Sanataiteen hyödyntäminen kirjastotyössä on innostanut sekä henkilökuntaa että asiakkaita. Kirjojen sisällöt avautuvat täysin uudella tavalla, kun niitä tarkastellaan uusista näkökulmista: Jos olisin tämän kirjan hahmo, miten toimin? Entä jos kirjan tarina ei loppuisikaan kirjan viimeiseen pisteeseen? Entä jos kirjan tapahtumat sijoittuisivatkin täysin eri aikaan tai paikkaan? Rivien välistä löytyy paljon kutkuttavia ideoita, jotka herättävät luovuuden. (A2)

Työ ei jää vain kirjastoon, vaan se jatkuu siellä missä lapset viettävät enemmän aikaansa. (A3)

Tarinoiden kuuntelu auttaa lapsia ja aikuisia sanallistamaan omiakin ajatuksiaan ja sellaisesta taidosta on hyötyä niin ihmissuhteissa kuin kaikessa muussakin kanssakäymisessä ja oman itsen tuntemuksessa. Ailan tarinapajoissa kaikki kerrota on vapaaehtoista, mutta tarjolla on jatkuvasti myös mahdollisuus omien juttujen kertomiseen, josta lapset saavat esiintymistaitoja ja rohkeutta puhua. (A3)

Someviesittelyn muoto on nuorille tuttu ja helposti lähestyttävä. Monet nuoret ilmaisevat itseään viesteissä rikkaasti ja napakasti. On ihanaa huomata, jos oppilas oppii ymmärtämään viestinnän merkityksen ja voiman jossain itselleen näinkin arkipäiväisessä asiassa; kirjoittaminen ei ole vain koulutehtäviä. (A4)

Sanataide on elämän hallintaa ja elämää rikastuttava juttu! (A4)

Yhteistyössä järjestetyt tapahtumat ovat lisäksi kasvattaneet sekä henkilökunnan että asiakkaiden yhteisöllisyyttä. (A8)

Kaikki kertojat eivät suinkaan suhtaudu yhtä varauksettomasti kirjaston mahdollisuuksiin sanataidetoiminnassa.

Eikä nuo kirjat ja kirjoittaminen enää kiinnosta lapsia. Näkeehän sen, pelaisivat vaan. Tai onhan siellä muutama yli-innokas, jotka tekis harjoituksia vaikka kuinka ja haluaisivat tulla kaikkiin työpajoihin. Voi reppanoita. (B6)

- - - monilukutaidon tavoitteistossa tärkeintä on ymmärretyksi tuleminen – kaiken inhimillisen elämän perustarve. Ihmisenä kasvamisen ja identiteettityön kehityksessä sanataide on mahdollottoman ihanaa, mutta miten se istuu kirjastoon? (B8)

Kehittämisenäkymiä

Kertomusten kirjastoissa on sanataidepainotteisuus viiden vuoden päästä lasten- ja nuortenkirjastotyössä joko jossain määrin vakiintunutta tai lähes hiipunutta. Uusien asioiden oppiminen ja toimintamuotojen kehittäminen on muuttanut sekä lasten- ja nuortenkirjastotyötä ylipäättään että työntekijöiden työnkuvaa. Muutamassa kertomuksessa sanataidetyön vakiintuminen kirjastotyössä on muuttanut kertojan työnkuvan kokonaan, eikä aina itseä miellyttävään suuntaan.

Sanataideopetus nähtiin niin tärkeänä osana kirjastotyötä, että A sai keksittyä lähes pelkästään siihen. (A5)

- - - sanataidetoiminta on niin iso osa jo työtäni. Se ei ole koko työni, mutta saan edelleen keskittyä vain ja ainoastaan siihen muutaman päivän kuukaudessa. (A6)

En ymmärrä, miksi aina pitää väkisin kaikkea uutta keksiä. Ennen oli ihan hyvin. Pidettiin hyllyt siisteinä ja kirjat aakkosissa ja perheet lainasivat. Se on sitä oikeaa kirjastotyötä. (B6)

Kehittämistarpeista ja -ajatuksista huolimatta voi kehittämisinto hiipua.

Erityisesti S2- oppilaiden kanssa sanataide olisi hieno kehittämisen paikka –nykyisillä resursseilla tyydymme vähäiseen tarjontaan. Kehittämisintoa ei juuri ole koska resurssit ovat rajalliset. (B1)

Meidän olisi kannattanut rajata palvelua enemmän tai ensimmäisen vuoden jälkeen jättää jotain perustyöstä pois ja laskea resurssit. Alkoi tuntua, että teemme samalla sapluunalla vuodesta toiseen, aikaa ja intoa ei ollut kehittää mutta vanha sisältö turhautti. Maailmalta tuli uusia tuulia mutta tiesimme, että emme voi niitä ottaa käyttöön, kun tämä vie meiltä niin paljon aikaa. Osa sanoi suoraan, että haluaa keskittyä muuhun sisältöön. (B5)

Viiden vuoden jälkeiseen aikaan tähtytään kahdessa kertomuksessa, joissa tekniikan ja opetussuunnitelmien kehittyminen sekä kouluttautumisen monipuolisuus nähdään sanataidetyön kehittämisen innostavina mahdollisuuksina.

Turhautuminen voi näyttäytyä myös syvänä pettymyksenä koko kirjastoalan kehittämissuuntaan kirjastolain linjauksista ja monilukutaidon tavoitteista huolimatta.

Kirjastolain muutos linjaa kirjastojen tekemistä yhdenvertaisuuden ja osallisuuden teemoihin, käytännössä siihen on pitkä matka, vaikka monilukutaidon tavoitteistossa lukemiseen liittyvä yhteisöllisyys tulisi olla kirjastojen perustekemistä. Mutta

tätä ei mielletä kirjastojen tehtäväksi, työn sisällöllinen ja tavoitteellinen kehittäminen jää automatisoitavissa olevan lainaus-palautuksen jalkoihin. - - - Koko kirjastoalaa on uudistettava. Perinteisen aineisto- ja kokoelmalähtöisen kirjastoammatillisuuden rinnalle tarvitaan kohtaamisosaamiseen perustuvaa, yhteisöllistä kirjallisuuden ja lukutaidon yleistyötä – kirjastojen sanataidetoimintaa. (B8)

5.2 Yhteistyö

Yhteistyön tavoitteellisuus

Kertomusten perusteella sanataidepainotteista lasten- ja nuortenkirjastotyötä lähdetään pitkälti kehittämään kirjastolähtöisesti uusia toimintamuotoja pilotoiden. Yhteistyötahojen toiveita, palautetta ja kehittämistarpeita kartoitetaan kertomuksissa jonkin verran, mutta suoranaisia yhteistyön tavoitteisiin liittyviä mainintoja on vähän.

Ryhmiltä kerätään palautetta työpajojen jälkeen, jotta kirjastossa nähdään, voisiko työpajoja jotenkin kehittää ja vastaavatko ne koulujen ja päiväkotien tarpeisiin. (A9)

Kertomuksissa yhteistyön suunnittelu koulun ja varhaiskasvatuksen kanssa korostuu, mutta toiminnan lähtökohta vaihtelee mm. näissä kahdessa innostuneen kertomuksessa, joissa toisessa tavoitellaan toiminnan tiivistä nivoutumista opetukseen ja toisessa pyritään siitä jossain määrin irti:

Yläkoulun genre-, klassikko-, uutuuskirja- ja vaikuttavien kirjojen kirjavinkkaustunnit löytävät nopeasti tiensä osaksi säännöllistä äidinkielenopetusta. Vuosittainen ilmiöoppimiseen perustuva teemaviikko rakennetaan jatkossa lukemisteeman ympärille. (A1)

Olen myös jutellut opettajien kanssa siitä, millaisia tehtäviä he toivovat tai odottavat. Nämä keskustelut ovat paitsi oman työni suunnittelun vuoksi keskeisiä, mutta niiden kautta olen myös oppinut ymmärtämään äidinkielen opettajien työsarkaa ja työn sisältöä. Yhdessä opettajien kanssa katsomme, että koulun vs. kirjaston tehtävissä ei olisi liikaa samankaltaisuutta. Pyrin siihen, että kirjaston (sanataiteen muodossa) tarjoama kirjastokasvatus on bonusta, jotain ekstrapaa ja kivaa, joka hienon katkaisisi koulupäivän. (A4)

Myös yhteistyö kirjastoammatilaisien kesken voi olla tavoitteellista. Siinä missä turhautunut kertoja (B2) pohtii yksinään, mitä sanataide käytännössä tarkoittaa ja miten sitä voisi juuri hänen kirjastossaan hyödyntää, innostunut kertoja työskentelee kirjastossa, jossa hyödynnetään kirjastoalan omia verkostoja yhteistyössä:

Anja kollegoineen huomaa, että sanataiteella on laajat mahdollisuudet kirjastotyössä, mutta heillä itsellään ei aina ole mahdollisuutta perehtyä siihen niin laajasti kuin olisi tarpeen. Tämän vuoksi he ideoivat hankkeen, johon haetaan AVI:ta rahoitusta. (A9)

Tavoitteellisempaa moniammatillista yhteistyötä penätään pontevasti yhdessä hyvin turhautuneen kertomuksessa:

Kirjaston sanataidetoiminta olisi linjattava moniammatilliseen lukutaitotyöhön, jossa isona tavoitteina ovat osallisuuden tukeminen ja ihmisenä kasvu. Mutta tähän ei päästä kirjastonkäytönopetuksella tai kirjavinkkauksella – ensin ihminen on tavoitettava, sitten kohdattava. (B8)

Yhteistyösopimukset

Sekä innostuneissa että turhautuneissa kertomuksissa käy yhtäläisesti ilmi sanataidepainotteisuuden suunnitelmallisuus. Kahdessa kertomuksessa (A1 ja B3) mainitaan kalenterikello ja vuosikalenteri, muutamassa kertomuksessa viitataan kirjaston ja koulun yhteistyösopimukseen. Useammassa kertomuksessa puhutaan kirjaston suunnitelmasta toiminnan rungosta, ohjelmasta tai paketista, tai suunnitelmallisuus tulee muuten esille toiminnan kuvailussa. Yhdessä kertomuksessa kirjaston sanataidetoiminta lapsille ja nuorille on mukana kunnan kulttuurikasvatussuunnitelmassa.

Tärkeä askel oli myös se, että sanataideopetus lisättiin osaksi kunnan kulttuurikasvatussuunnitelmaa ja näin sen asema vakiintui koulun ja kirjaston yhtenä yhteistyömuotona. (A8)

Yhteistyö koulujen ja varhaiskasvatuksen kanssa

Kirjaston koulu- ja varhaiskasvatusyhteistyön onnistumiseen liittyviä seikkoja mainitaan lähes kaikissa kertomuksissa. Kertomuksissa opettajien ja varhaiskasvatushenkilöstön sitoutuneisuudella on ratkaiseva merkitys sanataidepainotteisuuden kehittämiseen. Etenkin innostuneet kertojat kuvaavat yhteistyössä toteutettuja sanataidekonseptien kokeiluja ja toiminnan laajenemista kokeilujen jälkeen.

Vähitellen sanataidetta alettiin hyödyntämään myös kouluyhteistyössä, toimintaa pilotoitiin lähimmän koulun oppilaiden kirjastovierailujen yhteydessä. (A2)

Silloin tällöin mainitsin asiasta yksittäisille opettajille, joiden kanssa onnistuimme kokeilemaan pajoja kirjastossa. Pajojen vetäminen vei jonkin verran aikaa muusta koulun ja kirjaston yhteistyölle varatusta ajasta, mutta osallistuvien luokkien kautta kouluihin mennyt palaute oli sen arvoista. Osa opettajista alkoi kysellä erikseen pajoista. (A6)

Pikku hiljaa ja paljolti muutaman aktiivisen opettajan ansiosta sana kuitenkin kiiri kouluissa ja päiväkodeissa sanataidetuntien hauskuudesta ja innostavuudesta ja ryhmät alkoivat entistä enemmän varaila sanataideaiheisia kirjastovierailuja. Kirjastolaisia pyydettiin myös pitämään sanataidepajoja koululle. (A8)

Innostuneissa kertomuksissa yhteistyössä toteutetun sanataidetyön vaikutus näkyy jälkikäteen myös varhaiskasvatuksessa, koulussa, perheissä ja lapsen ja nuoren arjessa.

Kirjaston väheneviin resursseihin on saatu apua sitoutuneilta opettajilta ja varhaiskasvatuksen väeltä, jotka jatkavat sanataidetyötä omilla tunteillaan kirjastotunnin jälkeen saaduilla ohjeilla. (A1)

Aila on saanut luotua lasten varhaiskasvatukseen ja koteihin katkeilemattomat suhteet ja kokeilut ovat pikkuhiljaa syventäneet luottamusta ja innostusta myös kirjaston ulkopuolella. (A3)

Parin open kanssa suunnitellaan tälle vaivihkaiselle kirjavinkkaukselle jatku-moa. Vaikka luokat eivät ehdi useammalle kirjastokäynnille, kulkee aloittamani työ opettajan mukana kouluun ja toivon mukaan myös kotiin. (A4)

Ollaan onnistuttu vihdoin saamaan yläkoululaisia kirjastoon muutenkin kuin pakotettuna luokkansa kanssa. Luulen, että siihen vaikuttivat toiminnalliset sanataidepajat seiskaluokalla. Tehtiin porukalla kaikkea ihan hullunkurista. Se on nyt kirjattu koulun ja kirjaston yhteistyösuunnitelmaan. Enää ei vain pönötetä. Monta iha-naa murkkua on tullut tutuiksi. (A10)

Turhautuneiden kertomuksissa yhteistyö esitetään ensisijaisesti kirjaston tarjoamien palvelujen käyttönä, joka sekin hiipuu osin kirjaston resurssien vähyyden vuoksi. Sitoutumattomuus ja viestintään liittyvät ongelmat näyttäytyvät keskeisinä aktiivisen yhteistyön ja sanataidetyön onnistuneen toteutumisen esteinä.

Isommissa kouluissa sanataidesirkus on hiipunut. Tähän suurin syy on keskeisten, aktiivisten opettajien vaihtuminen. Tässä vaiheessa kirjaston olisi pitänyt panostaa uusien opettajien kontaktointiin, vierailuihin, toiminnan esittelyihin, verkossa olleet ohjeet eivät toimineet. (B1)

Joka syksy lukuvuoden alussa hän lähetti kouluille kirjeen sekä sähköisenä että paperisena, jossa esitteli kirjaston koulutustarjontaa. Hänen sähköposteihinsa ei vastattu eikä opettajilla ikinä ollut aikaa puhua puhelimesta. Lopulta hän kyllästyi kyselemään perään ja lähes anelemaan eikö ketään kiinnostaisi. - - - Opettajien kiireen hän tavallaan ymmärtää mutta toivoo edelleen, että sieltä suunnalta oltaisiin aktiivisempia kirjastoyhteistyön suhteen. (B2)

Aamupäivän kouluvierailut eivät tälläkään kertaa menneet ihan suunnitellulla tavalla. Etukäteen lähetetyistä ohjeista ja opettajien kanssa käydyistä keskusteluista huolimatta ensimmäinen ryhmä saapui 15 minuuttia myöhässä ja toinen lähti 10 aikaisemmin ehtiäkseen ruokatunnille. Molemmat opettajat pirteästi hihkaisivat, että mehän voidaan jättää ne ylimääräiset harjoitusjutut pois ja keskittyä katso-maan heidän tämän periodin tehtäväänsä sopivia kirjoja. Yritin silti pelastaa mitä pelastettavissa oli ja sisällyttää sanataideosuudet typistetyssä muodossa. (B3)

Alle kouluikäisille, ekaluokkaisille, kolmasluokkalaisille, seitsemäsluokkalaisille ja lukiolaisille oli kaikille suunniteltu omat pakettinsa, joiden suunnitteluun olin parhaani mukaan ja vaihtelevin tuloksin pyrkinyt saamaan myös kunnan varhaiskasvattajia ja opettajia mukaan. - - - Kesän aikana oli kuitenkin kunnan kasvatusmattilaisten parissa ollut tavallista enemmän vaihtuvuutta. Tuntuu niin älyttömän

uuvuttavalta ajatukselta alkaa prosessi edes osittain alusta. Varsinkin kun näiden uusien ihmisten asenteet olivat jo alusta lähtien niin kielteiset. (B3)

Sanataidetyön muut yhteistyötahot

Muutamassa kertomuksessa mainitaan useampia yhteistyötahoja ja monipuolisen yhteistyön hyötyjä. Kirjastoammatillisen yhteistyön lisäksi koulutusta ja osaamista on kartutettu esim. sanataidekoululta saadun koulutuksen avulla (A2). Kun sanataide on yhdistetty monilukutaitoon, yhteistyö mm. musiikin ja kuvataiteen ammattilaisten kanssa on tuntunut luontevalta (A2). Poikkitaiteellinen yhteistyö esim. taiteen perusopetuksen ja paikallisten taiteilijoiden kanssa on mielenkiintoista sekä kirjastotyöntekijän että lasten näkökulmasta (B7). Monipuolisen yhteistyön ansiosta toimintaan on saatu konkreettista apua, mm.:

- - - saimme myös paljon apua muiltakin toimijoilta: Kunnalta, kunnan museoilta, teatteri ja taidepuolelta sekä varhaiskasvatuksesta ja kouluilta. Osa avusta oli erilaisten rahoitusten muodossa (Esim. lasten kulttuurirahoitus), mutta osa oli myös osaavaan työntaitajien muodossa. Varsinkin kuvataide puolelta saatiin apua ja varsinaisia sanataiteen taitureita. Ilman tätä yhteistyötä, olisi varmasti sanataideprojektimme olleet pienempiä ja pelkistetympiä. (A7)

Yhteistyötä ei välttämättä tarkastella aina kirjastokeskeisesti, vaan kirjasto voi toimia aktiivisesti myös muiden toimijoiden koordinoimissa tapahtumissa. Tavoitteellisempaa moniammatillisuutta ja kirjastokeskeisyydestä irtautumista penää turhautunut kertoja:

Tässä tarvitaan moniammatillista yhteistyötä, ulostuloa kirjastokaapista ja hyllyväleistä ulos yhteisöön. Sanataidekasvattajalla ja sanataiteen luovilla, monitaiteisilla menetelmillä olisi tähän annettavaa. (B8)

5.3 Resurssit

Rahoitus

Toiminnan rahoitukseen tai säästötoimenpiteisiin liittyviä mainintoja kertomuksissa on jonkin verran. Hankerahoituksen mahdollistamaa sanataidepainotteisen lasten- ja nuortenkirjastotyön kehittämistä kuvataan muutamassa sekä innostuneen että turhautuneen kertomuksessa. Hankerahoituksen avulla kirjaston työntekijöillä on mahdollisuus keskittyä toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja oman osaamisen kartuttamiseen.

Hankerahoituksen avulla aiotaan yhdessä innostuneessa kertomuksessa myös kartuttaa sanataidetoiminnassa hyödynnettävää laitekantaa.

Kun hankerahalla kirjastolle saadaan hankittua padit, saadaan työpajat vietyä astetta pidemmälle: Greenscreen-tekniikalla lapsista kuvataan lyhyet videot, ja lapset saadaan liitettyä videolle sadun teeman mukaisesti. (A1)

Säästötoimenpiteet ja hankerahoituksen päättymisen seuraukset näkyvät etenkin turhautuneiden kertomuksissa.

Tätä se on näin viiden vuoden jälkeen. Mihinkään ei ole rahaa ja kirjaston pitäisi edelleen säästää kaikesta. Lisähankkeitaakaan ei ole ollut aikaa miettiä, eikä rahoitusta hakea. (B7)

Sanataidetyön osaaminen

Kaikissa kertomuksissa ei kuvata työntekijöiden sanataidetyön osaamista alkutilanteessa. Sanataidepainotteiseen lasten- ja nuortenkirjastotyöhön ruvetaan pääsääntöisesti ilman sanataideohjaamisen koulutusta ja kokemusta. Muutamassa kertomuksessa sanataiteen tuominen osaksi omaa työtä lisää epävarmuutta.

Aluksi olin hieman epävarma asiasta, sillä sanataide ei ollut minulle tuttu juttu silloin. (A7)

Termi "sanataide" ei kertonut B:lle oikeastaan mitään. Googlen avulla asia hieman avautui - - - (B2)

Kun sitten aloin suunnitella ensimmäisiä juttuja, tajusin, että ilman omaa kirjoittamisen taustaa ja koulutusta tämä on todella työlästä. (B4)

Sekä innostuneiden että turhautuneiden kertomuksissa on kuvauksia alkutilanteesta, jossa sanataidepainotteinen kirjastotyö aloitetaan henkilökunnan koulutuksella.

Aluksi paikalliselta sanataidekoululta tilattiin halukkaille työntekijöille koulutusta sanataiteen ohjauksesta. Tässä koulutusten kokonaisuudessa heitä tutustutettiin erilaisiin sanataiteen menetelmiin sekä annettiin käytännön vinkkejä sanataidetehtävistä. Monella ei ollut entuudestaan kokemusta luovasta kirjoittamisesta - - - (A2)

Yhdessä oman ake-alueensa kanssa he järjestävät koulutuspäivän alueen kirjastolaisille. Koulutuspäivään on pyydetty puhumaan sanataiteen asiantuntijoita: ajatuksena on käsitellä sanataidetta niin teorian kuin käytännönkin tasolla, ja antaa kirjastolaisille jonkinlaisia ajatuksia siitä, mitä sanataide tarkoittaa kirjaston kannalta ja minkälaisia työpajoja, kirjastovierailuja tai muita sisältöjä he voisivat käytännössä kirjastossa pitää. (A9)

Panostimme heti alussa henkilökunnan koulutukseen. (B1)

Olihan se kiva aloittaa. Käytiin katsomassa, miten naapurikimpan kirjastoissa homma toimi. Saatiin aika hyviä kouluttajia, tällaiseen tuntui olevan johdon tuki. Päästiin Kirjastolehteenkin, oltiin niin innokkaita. (B5)

Koulutuksen merkitys oman osaamisen vahvistamisessa korostuu innostuneiden kertomuksissa, joissa työntekijät ovat oman kirjastonsa tuella hakeutuneet sekä sanataideohjaaja- että lisäkoulutuksiin.

Samalla hän kertoi olevansa kiinnostunut sanataideohjaajan opinnoista, joihin olisi mahdollisuus hakea puolen vuoden kuluttua. Esihenkilö innosti A:ta hakeutumaan koulutukseen ja hakemaan opintomaksuihin kaupungin tarjoamaa omaehtoisen koulutuksen tukea. A aloitti puolentoista vuoden mittaisen koulutuksen, jonka suoritti työnsä ohella monimuotokoulutuksena. Hän sai paljon uusia ajatuksia ja materiaalia ja pääsi heti kokeilemaan niitä työssään lapsiryhmien kanssa. (A5)

Myönsin myös itselleni, että tarvitsen itse lisää perehtymistä sanataiteeseen ja osallistuin muutaman viikonlopun aikana vedettävään sanataidekoulutukseen, jonka kustannuksiin kirjastoni ja ammattiliittoni koulutusrahasto osallistuivat. Vasta koulutuksen suoritettua koin, että olin tarpeeksi ”kyvykäs” oikeasti mainostamaan kirjaston tarjoamia sanataidepajoja kaikille ikäluokille. (A6)

Ilmottauduin keväällä 2022 Lumon lasten ja nuorten sanataideohjaajakoulutukseen. Kaksi vuotta siinä meni, mutta kyllä kannatti. Vuoteen 2026 mennessä oli LaNun porukasta kolme viidestä käynyt jonkunlaisen koulutuksen ja työtapa on vakiintunut osaksi kirjaston arkea. (A10)

Lisäkoulutusta järjestetään mm. AVI:n rahoittaman hankkeen turvin. Hankkeessa hanketyöntekijä suunnittelee ja toteuttaa erilaisia sanataidekonsepteja sekä kouluttaa ja opastaa kirjastolaisia niiden pitämiseen (A9).

Kaikissa turhautuneiden kertomusten kertojilla ei ole mahdollisuutta tai intoa osallistua koulutuksiin. Näissä kertomuksissa työntekijät ovat tahtomattaan joutuneet mukavuusalueensa ulkopuolelle, kun sanataidepainotteista lasten- ja nuortenkirjastotyötä on säilytetty heidän työnkuvaansa.

B:n kirjastossa ei ole mahdollisuutta osallistua maksullisiin koulutuksiin. Viiden vuoden aikana hän pääsi käymään muutamassa ilmaisessa sanataiteeseen liittyvässä koulutuksessa, mutta hän ei ole missään vaiheessa ollut kovin innostunut sanataiteesta, joten motivaatio osallistua koulutuksiin täysillä puuttui. (B2)

Muutamaan lyhyeen sanataideohjaukseen liittyvään koulutukseen olen osallistunut. Se on ollut hirveää, sillä muut ovat niin innoissaan eikä se into vain tartu minuun. (B4)

Eihän siihen mitään koulutustakaan saanut. Tai olisi sitä ollut, mutta se oli aika laaja koulutus. Ei tässä iässä enää jaks semmoisiin alkaa. Voiko muka pakottaa? (B6)

Työaika

Sanataidetyöhön käytettävä aika on kertomuksissa hyvin merkittävä resurssi, kuten käy ilmi aiemmassa luvussa 5.1, jossa tarkastellaan sanataidetyön toteutumisen laajuuteen vaikuttavia tekijöitä. Etenkin monissa turhautuneiden kertomuksissa sanataidetyön tavoiteltu laajuus on ristiriidassa käytettävissä olevan työajan kanssa.

Tajusin myös, että työajalla ei ole mitenkään mahdollista tehdä kaikkea sitä, mitä minulta odotettiin, siis edelleen vanhojen tehtävieni ohessa. (B4)

Tuntui, että aikaa ei jää tarpeeksi valmisteluun, vaikka olimme hyvin jo saaneet ensimmäisenä vuonna kaikki tarttumaan uuteen ja tietynlainen rutiini oli löytynyt. (B5)

- - - tuntui, että ilman uutta työvoimaa emme enää itse tätä jaksaa vetää. Olimmeko haukanneet liian ison palan vai oliko resurssointi unohtunut innostuksessa. (B5)

Innostuneissa kertomuksissa työaikaresurssien merkitys tuodaan esille realistisemmassa suunnitelmallisuudessa. Sanataidepainotteiselle lasten- ja nuortenkirjastotyölle raivataan päättäväisesti työaikaa mm. organisaation työnjakoa järjestelemällä.

Puolen vuoden kuluttua hän ehdotti A:lle uutta toimenkuvaa, jossa tälle oli vapautettu aluksi kolme päivää viikosta sanataidetyölle. A sai tehtäväkseen suunnitella sanataideryhmiä eri ikäisille lapsille ja nuorille ja vetää niitä kirjastossa. (A5)

Johtaminen

Innostuneiden kertomusten johtajaan liittyvissä maininnoissa välittyä käsitys toimivasta keskusteluyhteydestä, jossa esihenkilö suhtautuu positiivisesti työntekijän omaan kehittämisintoon ja toiminnan mahdollistamiseksi kiinnittää huomiota resursseihin, esim. koulutukseen ja käytettävissä olevaan työaikaan. Näissä kertomusten kirjastoissa kertojat ovat useimmiten jo lähtötilanteessa innostuneita aiheesta tai he innostuvat siitä kannustavien kokemustensa ansiosta.

Esimies onkin suhtautunut positiivisesti sanataiteen painottamiseen Ailan kirjastossa. Aila on saanut koulututtua sanataideohjaamiseen ja pääsee vahvistamaan omaa osaamistaan kursseilla vuosittain. (A3)

- - - A kertoi kokemuksestaan kehityskeskustelussa esihenkilölleen. Samalla hän kertoi olevansa kiinnostunut sanataideohjaajan opinnoista, joihin olisi mahdollisuus hakea puolen vuoden kuluttua. Esihenkilö innosti A:ta hakeutumaan koulutukseen ja hakemaan opintomaksuihin kaupungin tarjoamaa omaehtoisen koulutuksen tukea. (A5)

Esihenkilö näki A:n innostuksessa uuden toimintamuodon siemenen ja samalla tilaisuuden nostaa kirjaston profiilia. Hän alkoi miettiä organisaation työnjakoa uudelleen ja kävi keskusteluja henkilökunnan kanssa. (A5)

Keskustelimme esihenkilön kanssa muutamaan otteeseen siitä, josko kouluyhteistyösopimuksen yksi ns. vapaaehtoisista käynneistä kirjastossa voitaisiin valita eri sanataidepajoihin. Esihenkilön mielestä tämä oli hyvä idea. (A6)

Hyvin turhautuneiden kertomuksissa maininnat johtamisesta ovat vastakkaiset. Näiden kertomusten tilanteissa työntekijä on esimerkiksi tilanteessa, jossa on ollut vaikeaa kieltäytyä annetusta tehtävästä tai hän ei ole kokenut saavansa esihenkilöltään riittävää tukea työstä selviytymiseen.

- - - eikä hänellä ollut aiempaa työkokemusta kirjastoalalta, joten hän koki, ettei voi kieltäytyä tehtävästä. (B2)

B ei työssään saa tukea esimieheltään tai työyhteisöltään eikä hän ehtinyt kunnolla purkaa koulutusten satoa tai tutkia sanataidetta lisää työajalla. Esimies odotti, että hän käyttäisi ideointiin ja suunnitteluun tarvittaessa omaa aikaa mutta B totesi jo muutaman työvuoden jälkeen, että hänen jaksamisensa ei riitä töiden tekemiseen vapaa-ajalla. (B2)

Kirjastonjohtajakaan ei tähän toimintaan kannusta eikä ymmärrä lasten- ja nuorten kirjaston merkitystä tai ainakaan sitä, ettei kaikkea toimintaa voi omalla ajallakaan suunnitella ja toteuttaa. Hänelle tärkeintä on toteuttaa päättäjien vaatimat leikkaukset ja säästöt, jotta oma toiminta näyttää hyvältä heidän silmissään. (B7)

Yhdessä turhautuneen kertomuksessa muuttunut työnkuva kasvattaa työn vaativuutta, mikä näkyy palkkauksessa. Esihenkilön tuki vaikuttaa kuitenkin näennäiseltä, sillä osaamisen ja työajan puutteen vuoksi onnistumisen kokemuksia ei synny.

Ja pahaa aavistamatta lupauduin mukaan, olihan luvassa pieni palkankorotus työn vaativuuden kasvaessa. Hölmöyttäni uskoin, että kirjastonjohtaja tukisi minua kuitenkin konkreettisemminkin, olihan hän ollut tuntikaupalla nenätysten suunnittelemassa hankkeen konsepteja. Hankkeen jäljiltä sain kirjalliset suurpiirteiset ohjeet ja hyväntahtoisen neuvon, että tee ihmeessä omannäköisiä juttuja. (B4)

Kirjastonjohtaja kannusti minua keskittymään näihin sanataidejuttuihin ja oman osaamisen kasvattamiseen, mutta muutkin työt oli tehtävä tai tilapäisiä työllistettäviä opastettava niihin. (B4)

Työilmapiiri ja työn organisointi

Työilmapiiriin ja työn organisointiin liittyvät maininnat jakautuvat pääsääntöisesti kertojan innostuneisuuden ja turhautuneisuuden perusteella joko myönteisiin tai kielteisiin. Useimmissa hyvin innostuneiden kertomuksissa sanataidepainotteista lasten- ja

nuortenkirjastotyötä tehdään yhdessä ja työyhteisö tukee omalla toiminnallaan sanataidepainotteisen lasten- ja nuortenkirjastotyön kehittämistä ja tavoitteiden toteutumista.

Tämä ei olisi ollut mahdollista ilman työyhteisön suopeaa suhtautumista ja ennen kaikkea ajan käyttöä. (A3)

Viikoittaiset kaikille tarjolla olevat satutuokiot Aila rakentaa yhdessä kirjastovirkailijan kanssa siten, että he sopivat pääpiirteittään teemat ja käsiteltävät kirjat. (A3)

Kirjaston viestintävastaava auttoi ryhmien markkinoinnin suunnittelussa ja yksi kollegoista innostui lähtemään mukaan toimintaan sen verran kuin omilta töiltään pääsi. Myöhemmin hänkin suoritti sanataideohjaajan opinnot ja toi oman, hieman erilaisen osaamisensa mukaan sanataidetoimintaan. (A5)

Viiden vuoden kuluttua kirjaston sanataideryhmät olivat vakiintunut osa lasten ja nuorten harrastetoimintaa kaupungissa. Ryhmiä pyöri useita, aina vauvojen lorutelmasta aikuisten vapaaseen kirjoittajaryhmään. Muutama näistä oli A:n kollegan vastuulla ja he toimivat toistensa vertaistukena. (A5)

Koen edelleen, että työaikani, jonka käytän sanataidepajojen suunnitteluun ja vetämiseen, nähdään tärkeänä osana työyhteisöä, eikä se ole ns. mistään muusta pois. Olen oppinut tämän myös itse. Työkaverit tietävät jo kysyä esim. ennen materiaalien poistoa, että käykö tämä sinulle johonkin käyttöön. (A6)

Yhdessä innostuneen kertomuksen kirjastossa hyvä työyhteisö tarkkailee työn kuormittavuutta eikä jätä tekijöitä yksin.

Anja kollegoineen päättää, että sanataidetyöpajalla korvataan tälle yhdelle ikäryhmälle aiemmin tarjottu kirjastonkäytönopetus eikä lisätä sitä tarjontaan vanhojen ohjelmien lisäksi, jotta Anjan kirjaston lanu-työtä tekevien kirjastonhoitajien työmäärä ei lisäännä. (A9)

Työyhteisön yhteistä innostusta sanataidepainotteisen lasten- ja nuortenkirjastotyön kehittämiseen ja tekemiseen ilmenee turhautuneidenkin kertomuksissa, mutta näissä kertomuksissa kehittämistyö ei etene toivotusti.

Jo toisen lukuvuoden aikana tarjontaa olisi pitänyt sopeuttaa resursseihin, mutta kunnianhimoisina emme halunneet vielä karsia ohjelmaa. - - - Suurella työllä saimme idean toiminaan noin kaksi vuotta. (B1)

Toisena vuonna alkoi sitten vähän turnausväsymys, kun edelleen yhteistyökumppanit olivat niin innokkaita. Tuntui, että aikaa ei jää tarpeeksi valmisteluun, vaikka olimme hyvin jo saaneet ensimmäisenä vuonna kaikki tarttumaan uuteen ja tietynlainen rutiini oli löytynyt. Pelättiin, alkaako tulla liukuhihnameininki, joten muutettiin työvuoroja aika paljon, että luokkakäynnit jakaantuisivat tasaisesti. Tuntui, että sekin hiukan aiheutti närää. Toiset olisivat halunneet kehittää lisää, toisilla oli vielä alkukankeutta, eikä rohkeutta tarpeeksi. - - - Osa sanoi suoraan, että haluaa keskittyä muuhun sisältöön. (B5)

Työyhteisön joustamattomuus ja tuen puute aiheuttavat katkeruutta kahdessa hyvin turhautuneen kertomuksessa.

Hän on katkera myös työyhteisölleen, josta ei löytynyt arvostusta hänen työnsä tai kykyä joustaa työtehtävien suhteen jotta hän olisi voinut paneutua sanataiteeseen kunnolla ja saada aikaan jotain, josta hän olisi voinut olla ylpeä. (B2)

Ketään muuta kirjastolaista ei kiinnostanut tehdä lasten- ja nuorten kirjastotyötä kanssani. Yritin tehdä jonkin aikaa kaiken itse ja pitää kontakteja yllä ja järjestää toimintaa, mutta uuvuin työtaakan alla ja sain tarpeekseni. (B7)

Sanataidepainotteisen lasten- ja nuortenkirjastotyön toteutumiseen voi vaikuttaa myös työntekijän ulkopuolisuuden tunne työyhteisössä, kateuskin, varsinkin jos itse ei tunne työtapaa omakseen.

Suuri osa lomalle jääneen tehtävistä jaettiin sijaisuuden ajaksi muille, käytännössä minulle, jotta sijaisella olisi aikaa sanataidejuttuihin. - - - Harmi vain, että minulla ei omien uusien työkiireiden vuoksi hirveästi ollut aikaa seurata, mitä sillä saralla tapahtui. Minusta tuntui, että mielipiteelläni ei ollut mitään väliä, olin todella uupunut samaan aikaan kun muut hihkuivat uusista jutuista. (B4)

Työkaverikin on sellainen yli-innostunut. Saakohan se parempaa palkkaa kuin minä? (B6)

Työntekijän motivaatio ja sitoutuminen

Hyvin innostuneiden kertojien kirjastoissa sanataidepainotteisen lasten- ja nuortenkirjastotyön kehittäminen on innostanut asiakkaiden lisäksi henkilökuntaa. Mahdollisuus suunnitella itse oman työnsä sisältöjä, työssä onnistuminen ja saatu hyvä palaute kannustavat jatkamaan.

Aila on kokenut riemua siitä, että vaikka kaikki ei heti ole alkanut sujua ongelmitta, hän on saanut vietyä tarinan kuuntelemisen ja kertomisen tärkeyttä eteenpäin ja saanut nähdä lapsen ilon oman tarinansa muotoutumisesta ja esillepanosta. Se on ollut palkitsevaa. (A3)

Tämä viisi vuotta on ollut minulle ammatillisesti ja ihmisenä suuri matka. Olen iloinen, että lähdin hommaan ilman suuria odotuksia, jopa hieman haluttomasti. (A4)

Suuri missioni on opettaa sanataidetta, sekä lukemista (sisältäen kirjastonkäytön) että kirjoittamista, elämää, ei koulua varten! (A6)

Anja on huomannut, että hänellä on nykyään päässään ikään kuin ”sanataidesilmälasit”: hän katselee maailmaa ja työtään niiden läpi, ja huomaa monia tilanteita, joissa sanataidetta voisi hyödyntää. Useinhan asioiden jalkauttaminen vaatii juuri sitä, että ottaa asian huomioon eri tilanteissa ja katsoo tilanteita tämän kyseisen asian kannalta, ikään kuin muistaa asian olemassaolon aina eri yhteyksissä. (A9)

Muutamassa hyvin turhautuneessa kertomuksessa sanataidepainotteisuuden kehittämisen ilo hiipuu, sillä resurssien vähyys tyrehtyttää työn kehittämisen mahdollisuuksia.

Leipäännyimme ja nyt onkin pohdinnassa, teemmekö uudelleen koko sisällön mutta niin, että emme innostu lisää. Hankalaa sekin on, lyödä kapuloita rattaisiin. Mutta nyt ei hetkeen haluta mitään uutta. (B5)

Että se taas siitä, paljon aikaa ja työtä hukkaan ihmisten lyhytnäköisyyden takia. (B7)

Millä tehtävänimikkeellä tätä työtä voi tehdä? Kuka sen maksaa? Turhauttaa, kun näkee tarpeen ja olisi annettavaa, mutta kuntasektorin työaikaresussi tai palkka-luokkakehitys ei tällaista tunnista. Näin tärkeä asia ei saa olla tulisieluisen tekemisen varassa, jossa lopulta palamaan jää vain oma kynttilä molemmista päistä, omat päreet. Loppuunpalamisen tulella ei lämmitetä pitkään. (B8)

Osa hyvin turhautuneita kertojia ei alun perinkään koe johdon taholta määrättyä työtapaa omakseen ja ovat ahdistuneita muuttuneesta työnkuvastaan. Yksi kertojista (B6) kertoo kokemuksistaan työterveyshoitajalle.

B on luova ihminen, mutta hän on huono keksimään ideoita silloin kun hän tuntee olevansa siihen pakotettu. (B2)

Viiden vuoden jälkeen B on turhautunut ja haaveilee työpaikasta jossain muualla. Hän kokee, että olisi voinut jopa innostua käyttämään sanataiteen keinoja omassa työssään, jos hänelle olisi annettu tarpeeksi aikaa opetella ja suunnitella. - - - Mihinään sanataiteeseen liittyvään hän ei aio enää koskea pitkällä tikullakaan. (B2)

Hädin tuskin nukuin öisin. Sanataidepajat olivat itselleni yhtä piinaa, sillä en kokenut uutta rooliani omakseni. Uskon myös, että se paistoi läpi, onneksi lapsilla sentään oli joskus kivaa. - - - Kaiken huipuksi tajuan nyt, että lasten- ja nuortenkirjastotyö ei innosta minua muutenkaan. (B4)

Eihän niihin tietenkään lapsia tullut tai jos tuli, niin ne oli ihan mahdottomia. Kiipesivät pöydille ja konttivat karkuun kesken harjoitusten. Kyllä pitäisi johdon ymmärtää, ettei me täällä kirjastossa olla mitään ammattikasvattajia. - - - Miten tässä nyt sitten olet innostunut, kun työ muuttuu tällaiseksi. No, tällaiseksi opettajan tai lastentarhan tädin työksi, vai mitä tämä nyt on. (B6)

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tässä opinnäytetyössä on sanataidepainotteisen lasten- ja nuortenkirjastotyön kehittämistä lähestytty tapaustutkimuksen lähestymistavan mukaisesti. Tapaustutkimuksen tehtävänä on tuottaa kehittämisen tueksi sekä tietoa että ehdotuksia ja ideoita tutkittavasta asiasta ja pyrkiä ymmärtämään sen monimuotoisuutta (Ojasalo & Moilanen & Ritalahti 2014, 52–53). Tutkimusaineisto kerättiin eläytymismenetelmän avulla. Eläytymismenetelmällä kerätyjä vastauksia voidaan yhtä hyvin pitää ihmisten todellisina ajatuksina jostakin aiheesta kuin mielenkiintoisina kertomuksina. Lopullista totuutta ei siis välttämättä tavoiteta, mutta lukijan kiinnostus voi herätä esim. ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin asioihin liittyen. (Eskola ym. 2017, 268.) Lisäksi on hyvä muistaa, että laadullinen tutkimus on aina tulkinnallista ja että samasta aineistosta on mahdollista löytää myös toisenlaisia painotuksia (Kiviniemi 2018, 85–86).

”Viisi vuotta sanataidepainotteista lasten- ja nuortenkirjastotyötä” -kehyskertomuksiin pyydettiin vastauksia lasten- ja nuortenkirjastotyötä tuntevilta ja eri kirjastoissa työskenteleviltä kirjastoammattilaisilta, mikä välittyy molempien kehyskertomusvariaation vastausten toiminnan kuvauksista. Vastausten sanataidepainotteisen lasten- ja nuortenkirjastotyön kehittämistyön vaiheisiin näyttäisi liittyvän paljon itse koettua, kuultua ja kuviteltua. Nämä eläytymismenetelmällä kerätyt kertomukset eivät ole todellisia, mutta niistä välittyy lukijalle vahva todentuntu: näin voisi olla. Kirjoittajien tarkoitusperiä ei kuitenkaan pidä arvailla, sillä tavoitteena on ensisijaisesti tarkastella, mitä tarinassa kerrotaan (Mönkkönen 2021, 108).

Eläytymismenetelmän käyttökelpoisuus aineistonkeruutapana on perusteltu, kun vastauksia on riittävästi ja tulosten perusteella on löydettävissä vastauksia esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Vaikka tulokset pääasiallisesti todentaisivat ennakkokäsityksiä, mahdollisten asioiden ja tapahtumien kuvittelu eläytymismenetelmän avulla tuo nähtäville erilaisia kehityskulkuja onnistumisineen ja haasteineen. Tulokset ja niihin liittyvät pohdinnat ovat hyödynnettävissä lasten- ja nuortenkirjastotyön kehittämistyössä.

Tämän opinnäytetyön ensimmäiseen tutkimuskysymykseen *”Millaisiin sanataidetyön toteutumiseen liittyviin tekijöihin lasten- ja nuortenkirjastotyöntekijät kiinnittävät huomiota kehittämistyön vaiheissa?”* löytyy suoraan vastaukset taulukon 2 ala-, ylä- ja pääluokista sekä luvun 5 tuloksista, joskin kehyskertomuksen eri variaatioissa painotukset vaihtelevat jonkin verran.

Kertomusten alkutilanteessa kirjastossa on päätetty alkaa toteuttaa sanataidepainotteista lasten- ja nuortenkirjastotyötä. Viiden vuoden kuluttua erittäin innostuneiden lasten- ja nuortenkirjastotyöntekijöiden kertomuksissa innostus työn tekemiseen säilyy tai syntyy ja kasvaa. Työ tuottaa iloa tekijälleen, kun siihen saa tukea työyhteisöltä, yhteistyö eri toimijoiden kanssa onnistuu, työstä saatu palaute kannustaa ja oman osaamisen kartuttamiseen ja työn toteuttamiseen on mahdollista paneutua riittävästi. Näissä kertomusten kirjastoissa sanataidepainotteista lasten- ja nuortenkirjastotyötä on kehitetty vaiheittain käytössä oleviin resursseihin sopeuttaen ja henkilökunnan osaamista kehittämällä sekä nähty sanataidepainotteisen kirjastotyön hyvät vaikutukset lasten ja nuorten arjessa.

Erittäin turhautuneiden kertomuksissa tilanne viiden vuoden kuluttua on pääsääntöisesti vastakkainen. Aiemmassa vaiheessa päätetty kehyskertomuksen toisen variaation sanamuoto *”erittäin turhautunut”* toi kertomuksiin todennäköisesti enemmän vaihtelua kuin jos sanamuotona olisi ollut *”ei ole yhtään innostunut”*, sillä turhautumisestaan huolimatta lähes kaikki kertojat näkevät kirjaston sanataidetyössä myös innostavia mahdollisuuksia. Turhautumisen taustalla ovat enimmäkseen kirjaston johtamisen ongelmat, kun resurssit ovat tavoitteiden kanssa epäsuhdassa. Tämä turhautuminen voi hyvinkin johtaa sekä muutosvastaisen että kehittämishalukkaan työntekijän uupumukseen, kun työntekijän perimmäisenä toiveena olisi voida tehdä työnsä hyvin.

Vastaajien vankka kirjastoammatillisuus näkyy hyvin kertomusten kulussa, sillä vastaajat ovat kertomuksissaan hyvin sisäistäneet lasten- ja nuortenkirjastotyön kehittämisen yleisistä kirjastoista annetun lain tavoitteiden mukaisesti. Sekä innostuneissa että turhautuneissa kertomuksissa on hankkeiden toteuttamiseen hyödynnetty aluehallintoviraston myöntämiä valtionavustuksia, kertomusten henkilökunta on myös kouluttautunut aktiivisesti esim. kirjastoalan yhteisissä koulutuksissa. Vain yhdessä kertomuksessa mainitaan erikseen alueellisen kehittämistehtävän saaneen kirjaston koulutukset, mutta monet maininnat koulutuksista voisivat hyvin viitata näihin. Seinäjoen kaupunginkirjaston toiminta erityistehtävässään lasten ja nuorten lukemista ja lukutaitoa edistävien kirjastopalvelujen kehittämisessä ei vielä suoraan näy näissä kesällä 2021 kerätyissä vastauksissa. Maininnat yhteistyösopimuksista voivat kuitenkin osin juontaa juurensa Seinäjoen kaupunginkirjaston laatimien yhteistyösopimusmallien saamasta huomiosta kirjastoalalla.

Tutkimuskysymys *”Miten lasten- ja nuortenkirjastotyön sanataidepainotteisuutta on mahdollista vahvistaa?”* on jossakin määrin johdatteleva ikään kuin lasten- ja nuortenkirjastotyön sanataidepainotteisuuden vahvistaminen olisi itsetarkoituksellista. Sanataidepainotteisuuden vahvistamista voidaan kuitenkin pitää mahdollisena toimintatapana,

kun yleisen kirjaston toimintaa kehitetään yleisistä kirjastoista annetun lain tavoitteiden mukaisesti. Käsité *Sanataidepainotteinen lasten- ja nuortenkirjastotyö* ei ole tähän mennessä ollut käytössä yleisissä kirjastoissa, mutta vastaajilla tuntuu heti olevan käsitys, mitä sanataidepainotteisuus voisi olla. Edelleen pohdittavaksi jää, jäisikö jokin toiminnan tärkeä osa-alue huomiotta, jos lasten- ja nuortenkirjastotyössä hyödynnettäisiin sanataidetta ja sen keinoja nykyistä määrätietoisemmin.

Aineistoanalyysin tulosten perusteella toisen tutkimuskysymyksen vastauksiksi on pääteltävissä mm. nämä keinot:

1. Määritetään oman kirjaston lukutaitotyön tavoitteet.
2. Laaditaan toteuttamiskelpoiset suunnitelmat ja päivitetään niitä kehittämistyön edetessä resurssit huomioiden.
3. Vahvistetaan kehittämishaluisen henkilökunnan osaamista ja motivaatiota koulutusten ja kokeilujen avulla.
4. Kehitetään moniammatillista yhteistyötä.

Monessa innostuneen kertomuksen kirjastossa sanataidepainotteista lasten- ja nuortenkirjastotyötä edistetään vaihteittain siten että osaaminen ja muut resurssit kehittyvät tasapainossa. Käytännön toteutusvinkkejä sanataidetoiminnan järjestämiseksi on saatu mm. koulutuksista ja muista kirjastoista. Kuten luvussa 3.5 käy ilmi, erilaisia sanataidekonsepteja ja lukemaan innostamisen menetelmiä jaetaan jo nyt vapaasti kaikkien käyttöön, esim. Seinäjoen kaupunginkirjasto on oman erityistehtävänsä puitteissa laatinut ideakirjan innostavista hankkeista. Myös Räntilän sanataiteen hyödyntämiseen liittyvässä opinnäytetyössä vastaajat ovat löytäneet sanataideideoita koulutuksista, erilaisista julkaisuista ja sosiaalisesta mediasta.

Kirjastojen on mahdollista hyötyä muidenkin hanketyön tuloksista esim. ideapankkien kautta ja kirjastoalalla puhutaankin paljon nk. parastamisesta. Parastaminen on vertaisoppimista, jossa sovelletaan toisen organisaation tai palvelujen hyviä käytäntöjä oman toiminnan parantamiseksi (Inno-vointi 2022). Malmelinin ja Poutasen (2017, 130) mukaan luovassa työskentelyssä on tärkeämpää jalostaa olemassa olevia ideoita kuin luoda uusia ainutlaatuisia ideoita.

Itse asiassa korostunut innovaatiohakuisuus saattaa olla jopa haitallista henkilökunnan motivaatiolle. Jos projektin tavoitteeksi asetetaan liian korkea ainutlaatuisuuden ja omaperäisyyden aste, tiimin jäsenet kokevat helposti epäonnistumisen ja turhautumisen tunteita. Käytännön työssä luovuus tarkoittaakin yleensä sitä, että olemassa olevia ideoita yhdistellään uudella ja onnistuneella tavalla. Ainutlaatuisia luovia ideoita tai

tuotteita syntyy harvoin. Sen sijaan luovuus konkretisoituu aikaisempiin ideoihin perustuvina uusina sovelluksina ja kokonaisuuksina, jotka kiinnostavat asiakkaita ja kumppaneita.” (Malmelin & Poutanen 2017, 130-131.)

Vertaisoppimista ja parastamista perustellaan hyvin, mutta monessa yleisessä kirjastossa ei välttämättä ole resursseja parastamiseenkaan. Onkin hyvä, että kirjastojen käyttöön tuotetaan erilaisia konsepteja ja materiaaleja käytettäväksi sellaisinaan. Lasten- ja nuortenkirjastotyön sanataidepainotteisuutta ja henkilökunnan osaamista voitaisiin edelleen vahvistaa keräämällä valtakunnallisten ohjepankkien lisäksi omaa ”työkalupakkia”, jossa ideat ja konkreettiset toteutussuunnitelmat olisivat entistä helpommin hyödynnettävissä.

Kun muutosvastarintaisin kertoja arvelee, että viisi vuotta sitten sanataide taisi olla muotijuttu, siinä saattaisi myös olla perää. Onko sanataidepainotteisuuteen pyrkivässä kirjastossa sisäistetty lasten- ja nuortenkirjastotyön tavoitteet ja huolella harkittu, miten ja miksi sanataidepainotteisuutta toteutetaan? Missä määrin ylipäättään erilaiset kirjastoalan trendit, ne nk. muotijutut, ohjaavat kehittämistyötä ja mitä hyväksi koettua ja pysyvää niistä esim. hanketyön jälkeen jää arkityöhön? Onko hanketyönä tehty kehittäminen aina perusteltua vai tuottaako se kenties tavoitteetonta työpajasilppua, kuten yksi turhautuneista kertojista kuvaa kirjaston sanataidetoimintaa?

Monessa kertomuksessa vähäiset työaikaresurssit ovat toiminnan kehittämisen kompastuskiviä. Yksi erittäin turhautunut, mutta asiasta muuten mitä innostunein kertoja toteaa työn kehittämisen jäävän automatisoitavissa olevan lainaus-palautuksen jalkoihin. Muutamassa innostuneen kertojan kirjastossa sanataidetyötä tekeväälle on järjestetty työaika muusta työstä. Mielenkiintoista olisi tietää, mikä on yleensä kirjaston työvuorojen suunnittelun lähtökohtana ja miten työvuorosuunnittelu lopulta vaikuttaa kirjastopalveluihin: Suunnitellaanko työvuorot ensisijaisesti lainauksen ja palautuksen asiakaspalveluaikojen ehdoilla, vai suunnitellaanko työ muilla perusteilla, esim. jakamalla ensin ryhmäkäynti- ja/tai suunnitteluajoja, ja sovittamalla asiakaspalvelun työajat niihin?

Kertomuksissa sanataidepainotteisen lasten- ja nuortenkirjastotyön kehittämistä tarkastellaan pitkälti oman työn näkökulmasta, mikä johtuneee kehyskertomuksen tarkoituksellisesta sanavalinnasta *työn kehittyminen*. Muutamassa erittäin turhautuneen kertojan kirjastossa sanataidepainotteiseen lasten- ja nuortenkirjastotyöhön on lähdetty kuin soitellen sotaan: Tekijöiksi on määrätty työntekijöitä, jotka eivät koe tehtävää omakseen tai edes tärkeänä, tai päätöksistä huolimatta työhön ei ole riittäviä edellytyksiä. Oman

luovuuden käyttö vähin resurssein ja pakotettuna näyttääkin aivan mahdottomalta lähtökohdalta onnistumiselle.

Moniammatillinen yhteistyö, sanataidekoulut, taiteen perusopetus ja vierailijat mainitaan muutamassa kertomuksessa. Hankerahoituksen avulla palveluja voidaan ostaa sanataidekoululta, mutta jatkumoa ei näytä syntyvän. Kertomuksissa ei käy ilmi sanataidekasvattajien visioima ajatus kuntien ohjaavasta sanataidepedagogista (luku 3.5) eikä niissä kerrota sanataidekasvattajien rekrytoinneista kirjastotyöhön tai moniammatilliseen tai alueelliseen yhteistyöhön. Yleisistä kirjastoista annetun lain velvoittamat pätevyysvaatimukset kirjastotyöhön mahdollistaisivat sanataidekasvattajan palkkaamisen, mutta päätökset tehdään kuitenkin kuntakohtaisesti. Onko etenkin pienissä kunnissa mahdollisuuksia palkata kirjastotyöhön sanataidepainotteisen lasten- ja nuortenkirjastotyön tekijää ja osoittaa hänelle riittävästi työaika tavoitteellisen työn tekemiseen? Kääntyykö kirjastoalan moniosaajuuden vaatimus jossakin vaiheessa osaamisen syvenemisen esteeksi?

Sanataideopettajuuteen ei ole tällä hetkellä tutkintoväylää kuten teoriaosuuden luvussa 3.4 käy ilmi. Mahdollisia uusia tutkintoja tai tutkintojen suuntautumisvaihtoja suunnitellaan olisi hyvä pitää mielessä myös kirjastojen sanataideosaamisen tarve, ehkäpä jopa mahdollisuus kirjastojen sanataidetoiminnan opetusharjoitteluun. ”Millä tehtävänimikkeellä tätä työtä voisi tehdä?” kysyy vastausten turhautunut kertoja ja muistuttaa, että näin tärkeä asia ei saa olla tulisieluisen tekemisen varassa.

Näiden pohdintojen jälkeen toisen tutkimuskysymyksen *”Miten lasten- ja nuortenkirjastotyön sanataidepainotteisuutta on mahdollista vahvistaa?”* ratkaisumalleja voisi vielä täydentää henkilökunnan osaamisen vahvistamisen osalta:

5. Kehitetään edelleen erilaisten sanataidekonseptien ja toimintakokonaisuuksien saatavuutta ja käyttöä.
6. Kehitetään kirjastopalveluja tukemalla sanataidekasvattajuutta tutkintotavoitteista, rekrytoinnista ja tavoitteellisen työn mahdollistamisesta alkaen.

Kolmanteen tutkimuskysymykseen *”Millainen yleisen kirjaston rooli voisi olla sanataiteen vahvistamisessa ja sitä kautta monipuolisen lukutaidon tukemisessa?”* on aineistoanalyysin perusteella vaikeampi löytää yksiselitteisiä suoria vastauksia, mutta sitäkin enemmän pohdittavaa ja tarkennettavaa sanataidepainotteisen lasten- ja nuortenkirjastotyön kehittämisen tavoitteissa. Kun pohditaan oman kirjaston lukutaitotyön tavoitteita, olisi hyvä tunnistaa yleisen kirjaston rooli sanataiteen edistämisessä osana lukutaitotyötä.

Miten nimenomaan kirjastotyössä on luontevinta ja tarkoituksenmukaisinta tukea lapsen ja nuoren monipuolista lukutaitoa?

Kertomusten monipuolisissa sanataidetyön kuvauksissa sanataide levittäytyy eri tiloihin ja tapahtumiin, auttaa lapsia ja nuoria sanallistamaan omia ajatuksia sekä lisää yhteisöllisyyttä lapsen, nuoren ja perheen arjessa. Kertomuksissa varhaiskasvatus- ja kouluyhteistyöllä on iso rooli, mutta millainen silta varhaiskasvatuksesta ja koulusta rakennetaan kirjastoon ja millaisiin maailmoihin ja mahdollisuuksiin silta kirjaston kautta vie? Perinteinen kirjastonkäytönopetus ainakin näyttäytyy merkityksettömänä, jos sillä ei ole kytköksiä lapsen omaan arkeen tai mielenkiinnon kohteisiin. Kirjaston roolia sanataiteen vahvistamisessa voitaisiinkin hyvin tarkastella lukutaitotyön vaikuttavuuden näkökulmasta.

Yhtenä kansallisen lukutaitostrategian suuntaviivana on *”Luodaan ja vahvistetaan lukutaitotyön rakenteita”* ja toimenpide-ehdotuksena tähän on mm. kunnan viranhaltijoiden ja kuntapäättäjien osallistuminen lukutaito-ohjelman kehittämiseen sekä paikallisesti että kansallisesti (Opetushallitus 2021b, 22–24). Myös sanataidekasvattajat ovat toivoneet vahvempia rakenteita sanataidekasvatuksen toteutumisen mahdollistamiseksi eri kasvuyhteisöissä (luku 3.5). Nähtäväksi jää, aletaanko kunnissa rakentaa omaa lukutaitomallia, johon esim. eri toimijoiden tarjoaman sanataidekasvatuksen edistäminen kuuluisi, ja jonka avulla myös kirjaston rooli monipuolisen lukutaidon tukemisessa tarkentuisi.

LÄHTEET

Aluehallintovirasto 2018a. Kirjastopalvelut lasten lukemisen ja lukutaidon edistäjänä. Miten kirjaston tapahtumat tukevat lasten lukutaitoa ja lukemista? Vuotta 2017 koskeva peruspalvelujen arviointi. Viitattu 5.3.2022 <https://www.patio.fi/web/pepa-2017-valtakunnallinen/tapahtumat>

Aluehallintovirasto 2018b. Kirjastopalvelut lasten lukemisen ja lukutaidon edistäjänä. Johtopäätökset ja toimenpide-ehdotukset. Viitattu 4.3.2022 <https://www.patio.fi/web/pepa-2017-valtakunnallinen/johtopaatos-kirjastopalvelut>

Aluehallintovirasto 2021. Avustukset. Kirjastotoiminnan kehittäminen. Viitattu 17.3.2022 <https://aviavustukset.fi/hakeminen/avustusmuodot/kirjastotoiminnan-kehittaminen/>

Aluehallintovirasto 2022a. Opetus- ja kulttuuritoimi. Viitattu 4.3.2022 <https://avi.fi/tietoa-meista/tehtavamme/opetus-ja-kulttuuri>

Aluehallintovirasto 2022b. Myönnämme avustuksia nuorisotyöhön, kirjastoille ja liikuntahankkeisiin. Viitattu 4.3.2022 <https://avi.fi/asioi/viranomainen/luvat-ilmoitukset-ja-hakemukset/opetus-ja-kulttuuri/valtionavustukset>

Aluehallintovirasto 2022c. Avustusvisualisointi. Avustusmuoto: Kirjastojen kehittämishankkeet. Viitattu 17.3.2022 https://aviavustukset.fi/visualisointi#!/fi/projects/table/ColSel_Aluehallintovirasto/ColSel_Teema/true/eyJhlpblktpcmphc3RvamVulGtlaGI0dMOkbWzaGFua2tZlX-QiXSwiYil6W10slmMiOltLCJkljpbXSwiZSl6W10slmYiOltLCJnlpbXSwiaCl6W10slm-kiOltfQs=/eyJhlpudWxsLCJiljoibW9uZXkiLCJljoibm9ybSIsImQiOiJrdW50YSIsImUiOm51bGx9

American Library Association 2022. Every Child Ready to Read® @ your library®. Viitattu 4.3.2022 <http://everychildreadytoread.org/>

Association for Library Service to Children 2020. ALSC Strategic Plan. Viitattu 4.3.2022 <https://www.ala.org/alsc/sites/ala.org.alsc/files/content/200618-alsc-strategic-directions-handout-WEB%20%28003%29.pdf>

Ekström, N.; Puikkonen, E.; & Suoniemi, K. 2018. Johdanto. Teoksessa N. Ekström; E. Puikkonen & K. Suoniemi (toim.) Sanataidetta on! Työtavat, tekijät ja teoria. Turku: Kirjan talo, 5–6.

Eskola, J.; Virtanen, S. & Wallin, A. 2018. Tiedettä tarinoista: eläytymismenetelmän käyttö ja soveltaminen. Teoksessa Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 63–77.

Eskola, J., Karayilan, S., Kaski, T., Lehtola, T., Mäenpää, T., Nishimura-Sahi, O., Oede, A-M., Rantanen, M., Saarinen, S., Toivikko, P., Valtonen, M. & Wallin, A. 2017. Eläytymismenetelmä 2017: Ohjeita ja kokemuksia menetelmästä kiinnostuneille. Teoksessa J. Eskola, T. Mäenpää & A. Wallin (toim.) Eläytymismenetelmä 2017: Perusteema ja 11 muunnelmaa. Tampere: Tampere University Press, 266–293. Viitattu 18.3.2022 <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0597-0>

Fichtelius, E., Persson, C. & Enarson, E. 2019. Demokratins skattkammare. Förslag till en nationell biblioteksstrategi. Kungliga biblioteket. Viitattu 4.3.2022 <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:publ-25>

Haanpää, P. 2015. Sanataideohjaajan opas. Helsinki: BTJ Finland Oy.

Hautamäki, T. & Kyllönen, K. 2014. Sanataideosaamisen tuotteistaminen ja tarjoaminen kirjastoille ja kouluille. Opinnäytetyö. Liiketoiminta ja kulttuurin yksikkö, Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Viitattu 14.3.2022 <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201405208669>

Heikkilä-Halttunen, P. 2021. Kirjan kannet ja kielen kannat auki! Sanataiteen työkalupakin ilot ja hyödyt kaikkien ulottuville. Onnimanni 1/2021, 18–21.

Hurmerinta, J. 2018. Sanojen voimauttava valta. Teoksessa N. Ekström; E. Puikkonen & K. Suoniemi (toim.) Sanataidetta on! Työtavat, tekijät ja teoria. Turku: Kirjan talo, 55–70.

IFLA 2018. IFLA Guidelines for Library Services to Children aged 0-18. Den Haag: IFLA Library Services to Children and Young Adults Section. Viitattu 4.3.2022 https://www.ifla.org/files/assets/libraries-for-children-and-ya/publications/ifla-guidelines-for-library-services-to-children_aged-0-18.pdf

IFLA 2021. The Public Library Manifesto – 25 years of Advocacy, and many more to come! Viitattu 3.3.2022 <https://www.ifla.org/news/the-public-library-manifesto-25-years-of-advocacy-and-many-more-to-come/>

IFLA 2022. IFLA Members including. Institution and Association Affiliates. Viitattu 12.3.2022 https://cdn.ifla.org/wp-content/uploads/ifla-members-and-association-affiliates_2022-03-01.pdf

Ikonen, K.; Innanen, K. & Tikkinen, S. 2015. Lukuinto-opas. Lukumotivaatiota ja monilukutaitoja koulun ja kirjaston yhteistyönä. Oulu: Oulun Yliopisto. Saatavissa myös https://lukuinto.fi/media/materiaalit/lukuinto_opas.pdf

Inno-vointi 2022. Parastaminen. Viitattu 27.3.2022 <http://www.inno-vointi.fi/fi/tyokaluja/levittaminen/parastaminen>

Jyväskylän yliopisto 2017. Suomalaislapset edelleen parhaiden lukijoiden joukossa. Tiedote 5.12.2017. Viitattu 10.3.2022 <https://ktl.jyu.fi/fi/tiedotteet/2017/t051217>

Jyväskylän yliopisto 2018. Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus PIRLS. Viitattu 10.3.2022 <https://ktl.jyu.fi/fi/pirls-timss/pirls>

Kauppinen, L. 2021. Sanataidekasvatuksessa piilee hyödyntämätön potentiaali. Kielikukko, 1/2021, 11–15. Viitattu 17.3.2022 https://finrainfo.fi/wp-content/uploads/2021/08/Kielikukko_1_2021_Kauppinen.pdf

Keski-Suomen sanataideyhdistys Rapina 2022. Mitä on sanataide? Viitattu 10.3.2022 <http://sanataideyhdistysrapina.com/sanataide/>

Ketonen, A. & Heikkilä, M. 2021. Lupa innostua! Teoksessa A. Ketonen (toim.) Lasten- ja nuortenkirjastotyön ideakirja 2021. Seinäjoki: Seinäjoen kaupunginkirjasto, 3. Saatavissa myös <https://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/Lasten-%20ja%20nuortenkirjastoty%C3%B6n%20ideakirja%202021.pdf>

Kirjastot.fi 2022a. Yleisten kirjastojen suunta -asiakirjat. Viitattu 3.3.2022 <https://www.kirjastot.fi/neuvosto/suunta>

Kirjastot.fi 2022b. Tapahtuma- ja ideapankki. Viitattu 17.3.2022 <https://www.kirjastot.fi/tapahtumapankki>

Kiviniemi, K. 2018. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 5., uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 73–87.

Kleemola, H. 2015. Kirjaston hiljaasures huutaa elämä. Tutkimus sanataidekerhoista Pohjanmaalla. Pro gradu -työ. Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos. Kirjoittamisen maisteriopinnot. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Viitattu 16.3.2022 <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/48758/URN%3aNB%3afi%3ajyu-201602121553.pdf?sequence=1&isAlloved=y>

Kleemola, H. 2018a. Kirjasto sanataidetoiminnan järjestäjänä. Teoksessa N. Ekström; E. Puikkonen & K. Suoniemi (toim.) Sanataidetta on! Työtavat, tekijät ja teoria. Turku: Kirjan talo, 84–98.

Kleemola, H. 2018b. Kirjastojen sanataidetoiminta osallisuuden edistäjänä. Informaatiotutkimus, 37(3), 58–60. Viitattu 17.3.2022 <https://doi.org/10.23978/inf.76078>

Krutsin, P. 2005. Sanataidekasvatusta Suomessa - kirjoittajakoulutuksesta kaikkien harrastukseksi. Teoksessa: M. Mäkelä (toim.) Sanaista taidetta. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, 25–36.

Krutsin, P. 2020. Sanataide on luku- ja kirjoitusmotivaation moottori. Artikkelit 15.9.2020. Viitattu 10.3.2022 <https://lukuliike.fi/sanataide-on-luku-ja-kirjoitusmotivaation-moottori/>

Laki yleisistä kirjastoista 29.12.2016/1492. Annettu Helsingissä 29.12.2016. Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20161492>

Leino, K.; Ahonen, A.; Hienonen, N.; Hiltunen, J.; Lintuvuori, M.; Lähteinen, S.; Lämsä, J.; Nissinen, K.; Nissinen, V.; Puhakka, E.; Pulkkinen, J.; Rautopuro, J.; Sirén, M.; Vainikainen, M. & Vetteranta, J. 2019. Pisa 18 ensituloksia. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019: 40. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Saatavissa myös <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161922/Pisa18-ensituloksia.pdf>

Malmelin, N. & Poutanen, P. 2017. Luovuuden idea. Luovuus työelämässä, yhteisöissä ja organisaatioissa. Gaudeamus.

Mönkkönen, K. 2021. Eläytymismenetelmä. Teoksessa S. Ryyänen & A. Rannikko (toim.) Tutkiva mielikuvitus. Luovat, osallistuvat ja toiminnalliset tutkimusmenetelmät yhteiskuntatieteissä. Helsinki: Gaudeamus, 103–131.

Nikanto, I. & Eskola, J. 2018. Näin käytät eläytymismenetelmää: hyvät käytännöt ja kiperät kysymykset. Teoksessa J. Eskola; I. Nikanto & S. Virtanen (toim.) Aikamme kasvatus: vain muutos on pysyvää? 14 eläytymismenetelmätutkimusta. Tampere: Tampere University Press, 385–397. Viitattu 4.3.2022 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0908-4>

Ojasalo, K.; Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2014. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017. Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia 2025. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017: 20. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Saatavissa myös <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79811/okm20.pdf?sequence=3&isAllowed=y>

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018. Lukuliike. Lasten ja nuorten lukutaidon kehittämisen suunta-
viivat. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Opetushallitus. Saatavissa myös <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161031/Lukuliike-esite.pdf>

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019. Seinäjoen kaupunginkirjastolle valtakunnallinen erityisteh-
tävä. Tiedote. Viitattu 4.3.2022 <https://okm.fi/-/seinajoen-kaupunginkirjastolle-valtakunnallinen-erityistehtava>

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2022a. Kirjastot. Viitattu 4.3.2022 <https://okm.fi/kirjastot>

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2022b. Taiteen perusopetus. Viitattu 16.3.2022 <https://okm.fi/taiteen-perusopetus>

Opetus- ja kulttuuriministeriön asetus yleisistä kirjastoista 660/2017. Annettu Helsingissä 2.10.2017. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20170660>

Opetushallitus 2021a. Kansallinen lukutaitostrategia vahvistamaan lukutaitotyötä. Viitattu 10.3.2022 <https://www.oph.fi/uutiset/2021/kansallinen-lukutaitostrategia-vahvistamaan-lukutaitotyota>

Opetushallitus 2021b. Kansallinen lukutaitostrategia 2030: Suomi maailman monilukutaitoisin maa. Helsinki: Opetushallitus. Saatavissa myös https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Kansallinen_lukutaitostrategia_2030.pdf

Opetushallitus 2022a. Sanataide taiteen perusopetuksessa (2017–). Viitattu 12.3.2022 <https://www.oph.fi/koulutus-ja-tutkinnot/sanataide-taiteen-perusopetuksessa-2017>

Opetushallitus 2022b. Koulun kerhotoiminta. Viitattu 14.3.2022 <https://www.oph.fi/koulutus-ja-tutkinnot/koulun-kerhotoiminta>

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. 2016. Määräykset ja ohjeet 2014: 96. 4. painos. Helsinki: Opetushallitus. Viitattu 10.3.2022 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Puikkonen, E. 2018. Sanataiteen lyhyt historia. Teoksessa N. Ekström; E. Puikkonen & K. Suoniemi (toim.) Sanataidetta on! Työtavat, tekijät ja teoria. Turku: Kirjan talo, 175–181.

Puikkonen, E. 2021. Oma kieli, omat tarinat eli sanataidekasvatuksen merkityksestä. Onnimanni 1/2021, 28–29.

Räntilä, R. 2021. Sanataiteen hyödyntäminen yleisissä kirjastoissa. Opinnäytetyö. Liiketoiminta ja kulttuuri, kirjasto- ja tietopalveluala. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Viitattu 16.3.2022 <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2021052410608>

Sanataideyhdistys Yöstäjä ry. 2022. Sanataide kuuluu kaikille. Sanataidekasvatus. Viitattu 8.2.2022 <https://www.yostaja.fi/sanataidekasvatus>

Seinäjoen kaupunginkirjasto 2022. Lasten ja nuorten lukemista edistävien kirjastopalvelujen valtakunnallinen erityistehtävä. Yhteistyömallit. Viitattu 17.3.2022 <https://www.kirjastot.fi/lanu>

Suomen sanataideopetuksen seura 2022a. Viitattu 14.2.2022 <https://sanataide.fi/home/>

Suomen sanataideopetuksen seura 2022b. Vuoden sanataideteko. Viitattu 26.3.2022 <https://sanataide.fi/contact/vuoden-sanataideteko/>

Suominen, A. 2019. Selvitys taiteen perusopetuksen rahoitusjärjestelmän uudistamistarpeista taiteen perusopetuksen saatavuuden turvaamiseksi sekä rahoitusjärjestelmän selkeyttämiseksi ja ajantasaistamiseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019: 27. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Viitattu 14.3.2022 http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161668/27_19_Taiteen_perusopetus_OK.pdf

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisssessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere: Tampere University Press.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

UNESCO 2001. UNESCO:n Yleisten kirjastojen julistus. Yhdistyneiden kansakuntien kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestön UNESCO:n sopimuksia ja suosituksia n:o 21. Helsinki: Suomen Unesco-toimikunta. Viitattu 2.3.2022 <https://stm.fi/documents/1410845/3898342/Unescon+Yleisten+kirjastojen+julistus+ja+Koulukirjastojulistus.+Helsinki+2001.pdf>

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. 2019. Määräykset ja ohjeet 2018:3a. Helsinki: Opetushallitus. Viitattu 8.3.2022 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

Vähämaa, V. Sanataideopettaja: tulevaisuuden ammatti. Selvitys sanataideopetuksen tilasta 2020-luvulla. Suomen sanataideopetuksen seura. Viitattu 26.3.2022 https://sanataide.fi/wp-content/uploads/2022/02/Sanataideselvitys_netiversio_aukeamat-2.pdf

Yleisten kirjastojen neuvosto 2016. Kansalaisen kirjasto. Olennainen osa suomalaista osaamista. Yleisten kirjastojen suunta 2016–2020. Saatavissa myös <https://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/yleisten-kirjastojen-suunta-2016-2020-web.pdf>

Yleisten kirjastojen neuvosto. 2021. Onneksi on kirjasto! Yleisten kirjastojen suunta 2021–2025. Saatavissa myös <https://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/yleisten-kirjastojen-suunta-2021-2025-FI-web.pdf>

Åhlgren, T.; Krutsin, P. & Vähämaa, V. 2022. Lukutaitopatiaan on olemassa täsmälääke. Mieli-pidekirjoitus. Helsingin Sanomat 21.1.2022, B11.

Kehyskertomusten ohjeistus

Hei! Teen YAMK-opintoihini kuuluvaa opinnäytetyötä sanataidepainotteisesta lasten- ja nuortenkirjastotyöstä. Aineisto kerätään lasten- ja nuortenkirjastotyötä tekeviltä kirjastoammattilaisilta eläytymismenetelmän ja kahden erilaisen kehyskertomuksen avulla. Osallistuja eläytyy toiseen näistä kehyskertomuksista, josta hänen on tarkoitus kirjoittaa noin yhden sivun mittainen oma kertomus.

Toivon vastauksia kesäkuun alkuun mennessä sähköpostitse tekstitiedostona, jonka alussa käy ilmi, kummasta kehyskertomuksesta on kyse. Kehyskertomustekstejä käsitellään opinnäytetyössä anonyymisti.

- a) **HENKILÖ A** tekee lasten- ja nuortenkirjastotyötä kirjastossa, jossa on päätetty alkaa toteuttaa sanataidepainotteista lasten- ja nuortenkirjastotyötä. Viiden vuoden kuluttua hän on siitä erittäin innostunut.

Kirjoita noin yhden sivun mittainen tarina siitä, miten työ on hänen mielestään näiden vuosien aikana kehittynyt.

- b) **HENKILÖ B** tekee lasten- ja nuortenkirjastotyötä kirjastossa, jossa on päätetty alkaa toteuttaa sanataidepainotteista lasten- ja nuortenkirjastotyötä. Viiden vuoden kuluttua hän on siihen erittäin turhautunut.

Kirjoita noin yhden sivun mittainen tarina siitä, miten työ on hänen mielestään vuosien aikana kehittynyt.

Mikäli kaipaat lisäohjeistusta, kysy rohkeasti. Kysymykset ja palautukset osoitteeseen pauliina.hartikainen@edu.turkuamk.fi.

Kiitos, kun olet mukana

Pauliina Hartikainen